

Bosna i Hercegovina
Ministarstvo vanjske trgovine i
ekonomskih odnosa

Босна и Херцеговина
Министарство спољне трговине и
економских односа

КОМЕНТАР

НА ОДРЕДБЕ СПОРАЗУМА О ИЗМЈЕНИ И ПРИСТУПАЊУ ЦЕНТРАЛНОЕВРОПСКОМ СПОРАЗУМУ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ (СЕФТА 2006)

Сарајево, децембар 2007. године

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	4
1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	5
1.1 ХРОНОЛОГИЈА ПРОЦЕСА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈЕ ТРГОВИНЕ У ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ.....	5
2. СТРУКТУРА СПОРАЗУМА О ИЗМЈЕНИ И ПРИСТУПАЊУ ЦЕНТРАЛНОЕВРОПСКОМ СПОРАЗУМУ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ.....	8
2.1 Циљеви СПОРАЗУМА.....	10
2.2 CEFTA ВС БИЛАТЕРАЛНИ УГОВОРИ	11
3. ПОГЛАВЉЕ I – ОПШТЕ ОБАВЕЗЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ТРГОВИНУ СВИМ РОБАМА	13
4. ПОГЛАВЉЕ II – ИНДУСТРИЈСКИ ПРОИЗВОДИ.....	14
5. ПОГЛАВЉЕ III – ПОЉОПРИВРЕДНИ ПРОИЗВОДИ	15
6. ПОГЛАВЉЕ IV - ТЕХНИЧКЕ БАРИЈЕРЕ У ТРГОВИНИ.....	17
6.1 ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ОДРЕДБИ WTO СПОРАЗУМА О ТЕХНИЧКИМ БАРИЈЕРАМА У ТРГОВИНИ .	17
6.1.1 <i>WTO Споразум о техничким баријерама у трговини – дефиниције</i>	17
6.1.2 <i>Општи принципи и правила WTO Споразума о техничким баријерама у трговини</i>	18
6.1.3 <i>Позиција Босне и Херцеговине када је у питању примјена WTO Споразума о техничким баријерама у трговини</i>	20
6.2 ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ОДРЕДБИ СТАВОВА 2 ДО 6 ЧЛАНА 13 CEFTA-Е	21
6.2.1 <i>Специфичности одредби члана 13 CEFTA-е</i>	21
6.3 НЕЦАРИНСКЕ БАРИЈЕРЕ	22
7. ПОГЛАВЉЕ V – ОПШТЕ ОДРЕДБЕ	24
7.1 ПРАВИЛА ПОРИЈЕКЛА РОБЕ	27
7.1.1 <i>Кумулација поријекла у оквиру CEFTA Споразума</i>	32
7.1.1.1 CEFTA кумулација поријекла	32
7.1.1.2 Кумулација поријекла у контексту Процеса стабилизације и придруживања	36
7.1.1.3 Пан-Евро-Медитеранска кумулација поријекла	37
7.1.2 <i>Забрана поврата или изузећа од царина</i>	38
7.2 ПРАВИЛА ЗАШТИТЕ	40
7.2.1 <i>Опште заштитне мјере</i>	41
7.2.1.1 Дефиниције	41
7.2.1.2 Општи услови	42
7.2.1.3 Процедура за покретање претходног поступка	43
7.2.1.4 Увођење мјере	45
7.2.2 <i>Антидампиншке мјере</i>	46
7.2.2.1 Дефиниције	46
7.2.2.2 Захтјев за прописивање антидампиншке дажбине	48
7.2.2.3 Садржина захтјева	48
7.2.2.4 Одлука о покретању испитног поступка	49
7.2.2.5 Испитни поступак.....	49
7.2.2.6 Временски оквир испитног поступка	51
7.2.2.7 Привремене и коначне антидампиншке дажбине	51
7.2.2.8 Коначна антидампиншка дажбина	51
7.2.2.9 Договор о цијенама	52

7.2.2.10 Провјера антидампиншких дажбина.....	52
8. ПОГЛАВЉЕ VI – НОВА ТРГОВИНСКА ПИТАЊА.....	54
8.1 УСЛУГЕ	54
8.2 ИНВЕСТИЦИЈЕ.....	55
8.3 ЈАВНЕ НАБАВКЕ	57
8.4 ЗАШТИТА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ.....	58
9. ПОГЛАВЉЕ VII – ПРАВИЛА ФУНКЦИОНИСАЊА	60
10. ЗАЈЕДНИЧКЕ ИЗЈАВЕ.....	62
10.1 ЗАЈЕДНИЧКА ИЗЈАВА У ВЕЗИ ПРИМЈЕНЕ WTO ПРАВИЛА И ПРОЦЕДУРА.....	62
10.2 ЗАЈЕДНИЧКА ИЗЈАВА О САРАДЊИ И ПОМОЋИ.....	62
10.3 ЗАЈЕДНИЧКА ИЗЈАВА О ЧЛАНОВИМА 20 И 21.....	63
10.4 ЗАЈЕДНИЧКА ИЗЈАВА О ЧЛАНОВИМА 21, 22 И 23.....	65
11. АНЕКС 2 ОСНОВНОМ СПОРАЗУМУ.....	67
12. АУТОРИ.....	68

ПРЕДГОВОР

Преговори о неком међународном споразуму, посебно они којима се уређују трговинска и слична питања, обично се одвијају у атмосфери која упућује да је то најтежи дио процеса. Међутим, по завршетку преговора долазимо до закључка да је имплементација споразума, уствари, његов најважнији и најтежи дио. Стога се чини неопходним да се одредбе споразума додатно појасне и то како због институција које су директно или индиректно укључене у његово провођење, тако и оних којима је сам споразум намијењен, а то је у овом случају пословна заједница Босне и Херцеговине, па чак и шира јавност.

Иако се чинило да је до сада јако пуно тога учињено на обавјештавању и упознавању са суштином споразума, испоставило се да постоји много неодговорених питања, „заблуда“ и као резултат тога “страха” свеукупне пословне заједнице у БиХ. Брошуре, семинари, састанци, презентације, консултације... изгледа нису били довољни.

Суочени са чињеницом да CEFTA Споразум већ дуго изазива супротне реакције, половичне или нетачне информације, **Министарство спољне трговине и економских односа Босне и Херцеговине** је, као ресорно министарство, одлучило да у сету других докумената, припреми и овај Коментар који нема амбицију да понуди одговоре на сва могућа питања и дилеме, него да пружи што је могуће тачније информације и појашњења о неким од најважнијих питања која Споразум уређује.

Овом приликом посебно наглашавамо да се Споразум мора читати и разумијевати интегрално, узимајући у обзир све одредбе различитих дијелова, који су међусобно повезани и/или условљени. При томе, често је неопходно консултовање одреби одговарајућих WTO споразума, ЕУ и домаћег законодавства.

Зато је овај документ направљен тако да прати структуру самог Споразума. Истовремено, настојали смо припремити коментаре и образложења на једноставан и разумљив начин, те понудити друге пратеће документе који могу бити корисни у цјеловитом и адекватном разумијевању.

1. Уводне напомене

Након скоро петогодишњег искуства у либерализацији трговине на подручју југоисточне Европе, стеченог кроз имплементацију билатералних уговора о слободној трговини, земље региона су крајем 2006. године одлучиле да унаприједи своју економску, а посебно трговинску сарадњу, те да закључе јединствени споразум о слободној трговини, познат као CEFTA 2006.

Као предности или користи које, поред осталог, доноси Споразум, наводи се слиједеће:

- Успјешна регионална, а у оквиру тога посебно економска, односно трговинска, сарадња је важан предуслов за приближавање земаља Западног Балкана Европској унији,
- Новим Споразумом ће бити лакше администровање уговора, односно поједностављење уговорних односа,
- Споразумом се уводе нове области, од којих је за Босну и Херцеговину посебно значајно уједначавање услова инвестирања у региону, јер смо ми земља нето прималац инвестиција,
- Дијагонална кумулација поријекла роба ће се примјењивати међу свим чланицама CEFTA-е, и
- Побољшање механизма за рјешавање спорова (уводи се систем унутрашње арбитраже), лакшег уклањања техничких баријера у трговини и слично.

1.1 Хронологија процеса либерализације трговине у југоисточној Европи

Идеја о либерализацији трговине у региону југоисточне Европе је настала оснивањем Пакта стабилности за југоисточну Европу (Сарајево 30.7.1999.) када је, међу главне циљеве Пакта уврштено и „повећање регионалне интеграције и сарадње“, што је у оквиру Радног стола II (економска питања) дефинисано као „*промовисање подручја слободне трговине, односно либерализација трговине*“.

Већ у јануару 2000. године, на иницијативу Македоније, формирана је Радна група за трговину.

Министри земаља југоисточне Европе (Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Румуније, Хрватске, Македоније, Југославије - Србије и Црне Горе и Молдавије) су половином јануара 2001. године, на састанку у Женеви, договорили да се приступи припремама и потписивању Меморандума о разумијевању, којим ће се регулисати

питања либерализације трговине и олакшавања трговине међу земљама Региона. Меморандум је потписан 27. јуна 2001. године у Бриселу.

Потписнице Меморандума су се обавезале да ће до краја 2002. године закључити билатералне уговоре о слободној трговини, којима ће се за најмање 90 одсто роба омогућити слободан проток без икаквих царинских ограничења. На основу Меморандума су у Региону закључена 32 билатерална уговора о слободној трговини.

У оквиру активности Пакта стабилности, министри земаља западног Балкана су на састанку одржаном у Риму (13. новембра 2003. године) усвојили Министарску изјаву којом су тражили од Радне групе Пакта стабилности за либерализацију трговине „*да препоручи на који начин је најбоље хармонизовати билатералне уговоре о слободној трговини, како би се побољшала транспарентност мреже билатералних уговора о слободној трговини и њена ефикасна администрација*“.

У циљу повећања транспарентности, поштовања правила међународног трговинског система, посебно Свјетске трговинске организације (WTO), продубљивања успостављених трговинских односа између земаља региона, привлачења директних страних улагања, те на тај начин стварања услова за повећање запослености, економског просперитета и политичке стабилности, министри земаља Региона су у Софији, 10. јуна 2005. године усвојили Заједничку изјаву којом су се земље југоисточне Европе обавезале да започну са припремним радњама на изради јединственог уговора о слободној трговини.

Радној групи Пакта стабилности за југоисточну Европу за либерализацију и олакшавање трговине дат је мандат да осмисли како замијенити постојећу мрежу билатералних уговора са једним уговором о слободној трговини за цијели регион западног Балкана, по узору на CEFTA-у.

На основу тога, у оквиру ове Радне групе вођени су начелни разговори о Основним принципима и смјерницама замјене билатералних уговора јединственим уговором, као и припреми илустративног нацрта текста будућег јединственог уговора о слободној трговини.

По окончању овог процеса, у Букурешту су, 6. априла 2006. године, премијери земаља ЈИЕ усвојили Заједничку изјаву којом су, између осталог, дали налог надлежним министрима да закључе споразум, истовремено обезбјеђујући приступање CEFTA-и за земље које нису чланице и измјену постојећег споразума уз сагласност свих Страна.

Цијели процес је снажно подржала Европска комисија. Европска перспектива земаља Западног Балкана је потврђена и у Изјави из Солуна у јуну 2003. године. Ово посебно у свјетлу чињенице да је Европска унија потврдила намјеру да постепено успостави зону дијагоналне кумулације поријекла између ЕУ и земаља Западног Балкана.

Европска комисија је, такође, својим документом од 27.1.2006. године, под називом „Западни Балкан на путу ка Европској унији, јачање стабилности и подстицање напретка“, подржала што брже закључење регионалног Споразума о слободној трговини, те с тим у вези обезбиједила савјетодавну и техничку помоћ.

Споразум је потписан 19.12.2006. године у Букурешту, а за Босну и Херцеговину је ступио на снагу **22. новембра 2007.** године („Службени гласник БиХ“, бр. 9/07).

2. Структура Споразума о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини

CEFTA Споразум је, у поређењу са билатералним уговорима, далеко сложенији и свеобухватнији. Осим што је у питању плурилатерални споразум, он уводи и нека нова питања која раније нису била обухваћена или значајно унапређује одредбе за које се у билатералним уговорима показало да су недовољно прецизне или ефикасне у примјени.

Комплексност Споразума се огледа не само у његовом садржају, него и самој структури. Обзиром да се “стара” CEFTA показала као добра припрема за ЕУ чланство њених Потписница, одлучено је да форма новог споразума буде у измјени старог споразума и истовременом приступању нових Чланица.

Отуда и назив споразума **“Споразум о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини”**, популарно CEFTA 2006.

Основни Споразум се састоји од свега четири члана и односи се на договор уговорних Страна да, прихватајући **Анекс 1 Споразуму о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини**, истовремено приступају и мијењају Централноевропски Споразум о слободној трговини.

Потписнице споразума су: Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Бугарска, Република Хрватска, Република Македонија, Република Молдова, Република Црна Гора, Румунија, Република Србија и Мисија привремене управе Уједињених нација на Косову, у име Косова, у складу са Резолуцијом 1244 Савјета безбиједности Уједињених нација.

Иако су потписале Споразум, уласком у Европску унију 1. јануара 2007. године Румунија и Бугарска су престале бити Чланице CEFTA-е.

Графикон 1 – Структура Споразума о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини

Анекс 1 СПОРАЗУМУ О ИЗМЈЕНИ И ПРИСТУПАЊУ ЦЕНТРАЛНОЕВРОПСКОМ СПОРАЗУМУ О СЛОБОДНОЈ ТРГОВИНИ – Консолидована верзија Централноевропског споразума о слободној трговини (CEFTA 2006), заправо представља главни текст Споразума. Он је структурисан у седам Поглавља, и то:

- Поглавље I – Опште обавезе које се односе на трговину свим робама
- Поглавље II – Индустијски производи
- Поглавље III – Пољопривредни производи
- Поглавље IV – Техничке баријере трговини
- Поглавље V – Опште одредбе
- Поглавље VI – Нова трговинска питања
- Поглавље VII – Правила функционисања

У наставку документа су обрађена сва поглавља појединачно, са кратким образложењем и/или коментаром најинтересантнијих одредби.

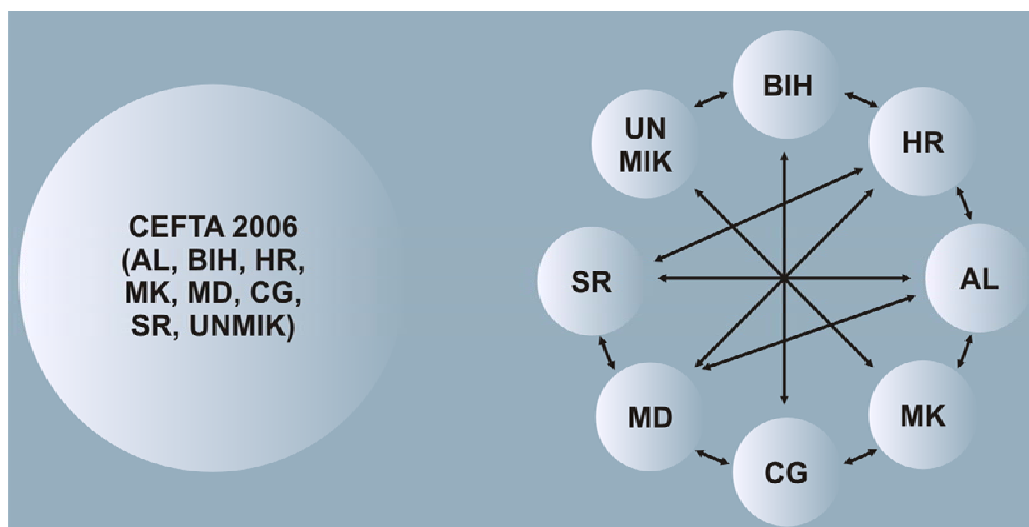
2.1 Циљеви Споразума

У ставу 2, члана 1 Консолидоване верзије CEFTA Споразума (Анекс 1), побројани су циљеви Споразума, и то:

- *Консолидовати у један споразум постојећи ниво либерализације трговине постигнут кроз мрежу билатералних уговора о слободној трговини већ закључених између Страна;*
- *Побољшати/створити услове за подстицање инвестиција, укључујући страна директна улагања;*
- *Ширити трговину робама и услугама те унаприједити инвестиције кроз праведна, јасна, стабилна и предвидива правила;*
- *Укинути баријере и поремећаје у трговини, те олакшати кретање роба у транзиту и преко-гранично кретање роба и услуга између територија Страна;*
- *Обезбиједити праведне услове конкуренције која утиче на трговину и инвестиције, те постепено отворити тржишта јавних набавки на територијама Страна;*
- *Обезбиједити одговарајућу заштиту права интелектуалне својине у складу са међународним стандардима;*
- *Пружити ефикасне процедуре за провођење и примјену овог Споразума, за његово заједничко управљање, те за рјешавање спорова;*
- *Побољшати трговинске односе са тржиштима трећих земаља кроз одговарајућу сарадњу између Страна у овом Споразуму.*

2.2 CEFTA vs билатерални уговори

Ступањем на снагу новог Споразума, престали су да важе билатерални уговори о слободној трговини. Ради бољег разумјевања која и каква побољшања доноси CEFTA, у слиједећем табеларном прегледу наведено је поређење најважнијих одредби у CEFTA-и 2006 у односу на одредбе билатералних уговора о слободној трговини, уз кратки коментар о значењу и/или важности појединих одредби.

CEFTA 2006	Билатерални споразуми
<ul style="list-style-type: none"> • 1 споразум (Један споразум регулише услове трговине у региону од преко 30 милиона потрошача) 	<ul style="list-style-type: none"> • 32 билатерална споразума (32 споразума сваки на свој начин уређују услове трговине у региону)
<ul style="list-style-type: none"> • Либерализација свих индустријских производа (Пренесене су царинске концесије из билатералних споразума. Сви индустријски производи су либерализовани) 	<ul style="list-style-type: none"> • Либерализација свих индустријских производа (Уговорена либерализација свих индустријских производа)
<ul style="list-style-type: none"> • Додатна либерализација пољопривредних производа (Пренесене царинске концесије из билатералних споразума и договорен почетак преговора о даљој либерализацији. Посебно значајно за БиХ да друге Стране такође либерализују трговину ових производа) 	<ul style="list-style-type: none"> • Дјелимична (потпуна) либерализација пољопривредних производа (Зависно од споразума до споразума у региону је билатерално уговорена дјелимична или потпуна либерализација трговине пољопривредним производима)
<ul style="list-style-type: none"> • Нема количинских ограничења • Нема извозних субвенција (Посебно важна одредба за БиХ, јер је у прошлости, примјеном билатералних споразума у неколико наврата била изложена субвенционисаном извозу из сусједних земаља) 	<ul style="list-style-type: none"> • Нема количинских ограничења • Нема експлицитне забране коришћења извозних субвенција (Јасно не постојање забране је доводило до ситуација различитог тумачења, па тиме и примјене извозних субвенција за које се сматра да имају највећи реметилачки утицај)

CEFTA 2006	Билатерални споразуми
<ul style="list-style-type: none"> • Нема фискалне дискриминације (Одредбе су допуњене експлицитном обавезом не само недискриминације већ и укидањем свих постојећих облика дискриминације) 	<p>на трговину)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нема фискалне дискриминације (Не постојање експлицитне обавезе укидања постојећих облика дискриминације доводило је до различитог тумачења и њихове примјене дуги низ година, те сталног спорења у том смислу)
<ul style="list-style-type: none"> • Техничке баријере трговини (Одредбе од посебне важности за БиХ. Посебно побољшан механизам рјешавања свих питања везаних за техничке прописе и баријере. Систем доношења прописа и благовореног међусобног обавјештавања) 	<ul style="list-style-type: none"> • Техничке баријере трговини (Одредбе које су се у пракси показале недовољним за рјешавање питања техничких баријера, које су у ситуацији либерализоване трговине временом постале главна баријера за пласман БиХ производа на тржишта Потписница)
<ul style="list-style-type: none"> • Механизми заштите (опште и посебне заштитне мјере, анти-дампинг, компезационе и друге мјере) (Значајно побољшани механизми за увођење различитих заштитних мјера и реаговања на уведене мјере) 	<ul style="list-style-type: none"> • Механизми заштите (опште и посебне заштитне мјере, анти-дампинг, компезационе и друге мјере) (Недовољно прецизно дефинисани механизми примјене мјера и реаговања на мјере)
<ul style="list-style-type: none"> • Нова трговинска питања (Уведене одредбе о инвестицијама, услугама, јавним набавкама и правима интелектуалне својине. Посебно важне одредбе за стварање атрактивног пословног окружења како за стране тако и домаће улагаче) 	<ul style="list-style-type: none"> • Нема одредби о новим трговинским питањима
<ul style="list-style-type: none"> • Механизми за рјешавање спорова (консултације, медијација, арбитража) (Уведени нови механизми за рјешавање спорова и додатно прецизиране процедуре. Ово би требало омогућити брже, коначно рјешавање спорова, те увести додатну “дисциплину” Потписница у поштовању услова трговине који су уговорени) 	<ul style="list-style-type: none"> • Механизми за рјешавање спорова (консултације унутар заједничког одбора) (Механизам који се показао изузетно неефикасан, па су спорови трајали по неколико година, узрокујући штету, без адекватног механизма за поправљање стања)

3. ПОГЛАВЉЕ I – Опште обавезе које се односе на трговину свим робама

Ово Поглавље обухвата чланове 2 до 6 Споразума и, као што сам наслов каже утврђује опште обавезе, које се односе на трговину свим робама (индустријским и пољопривредним). Конкретније, утврђују се: начин класификације роба у трговини, полазне царине, начин заокруживања код снижавања, забрану увозних и извозних количинских ограничења и мјера једнаког ефекта, као и укидање свих постојећих на дан ступања на снагу Споразума, забрану увођења и укидање постојећих извозних царина, клаузулу мировања и укидање царинских такси које нису у складу са чланом VIII **GATT**-а 1994.

Коментар: Поједине одредбе овог Поглавља читаоце некада доводе у забуну, па је потребно дати одређена појашњења.

- **Полазне царине:** питање полазних царина се морало дефинисати из најмање два разлога. Прво, CEFTA споразум је отворен за приступање других заинтересованих страна, па је морала бити садржана одредба којом се уређује који је то полазни ниво царина за будуће, преговорима уговорене, царинске концесије. Друго, у CEFTA Споразум су пренесене царинске концесије које је свака од Потписица имала у билатералним уговорима. У случају Босне и Херцеговине, већ је извршена либерализација скоро свих производа са свим Потписницама, па се став о полазним царинама на њу практично и не односи. Међутим, имајући у виду обавезу Потписница да ступе у преговоре о даљој либерализацији пољопривредних производа (оних које то билатерално нису учиниле), потребно је знати који је полазни ниво снижавања.
- **Царинске таксе које нису у складу са чланом VIII GATT-а 1994** - Члан VIII, став 1.(а) **GATT**-а 1994 (Давања и формалности у вези са увозом и извозом) гласи: *„Сва давања и дажбине било које врсте (осим увозних и извозних царина и пореза предвиђених у оквиру Члана III) које намећу уговорне стране на или у вези са увозом или извозом биће ограничене на износе приближне трошковима пружених услуга и неће представљати индиректну заштиту домаћих производа или опорезивање увоза или извоза у фискалне сврхе“*. Дакле, земља има право наплате таксе на увоз, али та такса мора одражавати стварну вриједност пружене услуге, те не смије представљати индиректну заштиту домаће производње или опорезивање увоза или извоза у фискалне сврхе.

4. ПОГЛАВЉЕ II – Индустијски производи

Ово Поглавље је можда једно од најкраћих и садржи само два члана. Први утврђује обухват индустријских производа и истовремено их дефинише. То су производи који су класификовани унутар поглавља Хармонизованог система назива и шифарских ознака роба (у даљем тексту: ХС) 25 до 97, уз изузетак производа који се, према **ВТО Споразуму о пољопривреди**, сматрају пољопривредним производима. Ови производи су наведени у **Анексу 1** Консолидоване верзије CEFTA Споразума.

Други члан уређује укидање увозних царина, такси једнаког ефекта царинама и увозних такси фискалне природе, као и динамику укидања. Такође се наводи да ће производи из **Анекса 2** бити у потпуности либерализовани до 31. децембра 2008. године.

Коментар: Помињање датума у члану 8 (31. децембар 2008. године) може читаоца довести на помисао да су неке земље у преговорима поновно преговарале либерализацију индустријских производа, те да им је на тај начин направљен уступак. Међутим, у питању је слjedeће. Како су у нови Споразум преношене царинске концесије договорене билатерално, то се установило да пар њих (мисли се на Потписнице), због касног закључења споразума, још увијек има одређени уговорени прелазни период за либерализацију ограниченог броја индустријских производа. У циљу транспарентности али и избјегавања сваке сумње да сви индустријски производи морају бити либерализовани, ти производи су унесени у **Анекс 2**, а **31. децембар 2008. године** је тренутак истека уговореног прелазног периода.

5. ПОГЛАВЉЕ III – Пољопривредни производи

Поглавље „Пољопривреди производи“, додатно детаљно уређује услове трговине овом групом производа. Дакле, на њих се такође примјењују опште одредбе из Поглавља I.

Обухвата чланове 9 до 12, и то: обухват, увозне царине, концесије и пољопривредне политике, те санитарне и фитосанитарне мјере.

Коментар:

- **Обим** – Као и код индустријских производа, овај члан утврђује обухват пољопривредних производа и истовремено их дефинише. Поред стандардне класификације по којој се пољопривредним производима сматрају производи који су класификовани унутар ХС поглавља 1 до 24, у пољопривредне производе се убрајају и неки индустријски производи који се према **WTO Споразуму о пољопривреди** сматрају пољопривредним производима. Ови производи су наведени у **Анексу 1** Консолидоване верзије CEFTA Споразума.
- **Увозне царине** – С обзиром на специфичност пољопривредних производа, овим чланом се уређује снижавање или укидање увозних царина, такси једнаког ефекта и увозних такси фискалне природе на производе наведене у **Анексу 3**. Овај Анекс представља консолидовани преглед свих билатерално уговорених царинских концесија за пољопривредне производе. Имајући у виду чињеницу да, за разлику од индустријских производа, пољопривредни производи нису били у потпуности либерализовани међу Странама у билатералним уговорима, то се у овом члану даље утврђује да ће Стране (које то до сада нису учиниле) размотрити могућности даље либерализације пољопривредних производа не касније од 1. маја 2009. године. **Напомена:** У том смијеру су већ покренуте иницијативе унутар Заједничког одбора CEFTA-е.
- **Концесије и пољопривредне политике** – Овај члан утврђује да Стране неће бити ограничене у провођењу својих пољопривредних политика, али без штете за концесије које се дате у члану 10 (увозне царине). Такође се експлицитно утврђује да ће се Стране суздржати од коришћења извозних субвенција, те укинути било које постојеће такве субвенције у међусобној трговини. У свјетлу чињенице да је баш БиХ била изложена примјени оваквих субвенција од других Страна, ова одредба има посебан значај.
- **Санитарне и фитосанитарне мјере** – Овим чланом се уређује област примјене санитарних и фитосанитарних мјера и прописа. Циљ је примјена прописа, мјера и поступака који су базирани на међународним стандардима, односно, тамо гдје не постоји релевантан међународни стандард, мјере морају бити базирани на научном приступу искључиво у циљу заштите здравља људи, животиња и биљака, те здравствене исправности производа животињског и биљног поријекла.

Мјере не смију бити дискриминаторске нити кориштене у циљу неоправданог ограничавања и/или спречавања уласка производа на сопствено тржиште.

Провођењем билатералних уговора о слободној трговини, отворена су многа контроверзна питања у погледу примјене санитарних и фитосанитарних мјера, а нарочито у вези са очекивањем пословне заједнице у БиХ која се бави производњом и прерадом пољопривредних производа. Општи је закључак да је у вријеме ступања на снагу ових билатералних уговора, Босна и Херцеговина имала озбиљне институционалне дефицијенције, што је резултовало да су пољопривредни произвођачи из уговорних страна извозили без већих сметњи своје производе у БиХ, а с друге стране извоз БиХ пољопривредних производа је био лимитиран или у потпуности онемогућен. У вријеме ступања на снагу CEFTA споразума ситуација за БиХ пољопривредне произвођаче је доста повољнија јер су у БиХ у потпуности успостављене надлежне институције у овој области, и то: Канцеларија за ветеринарство БиХ, Управа БиХ за заштиту здравља биља и Агенција за безбједност хране.

Механизми **WTO Споразума о примјени санитарних и фитосанитарних мјера (SPS)**, који се спроводе кроз надлежне институције, омогућују транспарентан приступ и веома су јасни у погледу обезбјеђења истих стандарда у трговини пољопривредним производима. Међутим, даље јачање капацитета надлежних институција у БиХ биће неопходно да би се обезбједио потпуно равноправан статус БиХ пољопривредних произвођача на регионалном тржишту.

Овдје прије свега треба водити рачуна да је одредбама SPS споразума дозвољена примјена већег нивоа санитарне и фитосанитарне заштите од релевантних међународних стандарда ако је проведена анализа ризика. Оваква примјена SPS споразума је нарочито битна ако уважавамо чињеницу да су земље потписнице CEFTA споразума у различитим фазама примјене ЕУ санитарних и фитосанитарних стандарда, што нас често доводи у позицију да ЕУ стандард, који се појављује као рестриктивнији у погледу међународне трговине, представља оправдану санитарну баријеру за извоз БиХ производа.

У том смислу, надлежне институције у БиХ ће морати наћи оптимална рјешења за ефикасну имплементацију ЕУ прописа из санитарне и фитосанитарне области који неће бити депресивни за домаћу производњу, а истовремено истрајати на преговорима са CEFTA партнерима у међусобном препознавању националних стандарда.

6. ПОГЛАВЉЕ IV - Техничке баријере у трговини

С обзиром да CEFTA не прописује посебна правила када су у питању техничке баријере у трговини, него у члану 13, став 1 упућује на примјену одредби „**WTO Споразума о техничким баријерама у трговини**“ (осим уколико није другачије уређено поменути чланом CEFTA-е), у даљем тексту слиједи кратка интерпретација одредби овог међународног мултилатералног споразума.

Потом слиједи интерпретација одредби ставова 2 до 6 члана 13 CEFTA-е који намећу одређене обавезе Чланицама CEFTA-е и регулишу одређена питања сарадње и координације у припреми, доношењу и примјени националних техничких прописа, стандарда и процедура оцјене усклађености.

6.1 Интерпретација одредби WTO Споразума о техничким баријерама у трговини

6.1.1 WTO Споразум о техничким баријерама у трговини – дефиниције

У Анексу 1 WTO Споразума о техничким баријерама у трговини дате су слиједеће дефиниције основних појмова који се користе:

- Технички пропис - „Документ у којем се наводе карактеристике производа или процеса и производних метода у вези њих, укључујући одговарајуће административне одредбе, које се обавезно морају поштовати. Он такође може да садржи или да се искључиво бави терминологијом, симболима, захтјевима у вези паковања, означавања и обиљежавања, који се односе на производ, процес или метод производње“.

- Стандард - „Документ одобрен од стране признатог тијела, који садржи уобичајену и честу употребу, правила, смјернице или карактеристике за производе или одговарајуће процесе и производне методе, а чије поштовање није обавезно. Он такође може да садржи или да се искључиво бави терминологијом, симболима, захтјевима у вези паковања, означавања и обиљежавања који се односе на производ, процес или метод производње.“

Дакле, оба поменута термина укључују:

- Карактеристике производа, укључујући оне који се односе на квалитет;
- Процес и методе производње који имају утицај на карактеристике производа,
- Терминологију и симболе;
- Захтјеве у вези паковања, означавања и обиљежавања који се односе на производ.

Разлика између ових термина је у погледу њихове обавезности примјене. Примјена техничких прописа је обавезујућа, док су стандарди у правилу добровољни.

- Процедуре процјене усклађености - Споразум дефинише процедуру оцјене усклађености као „*Било коју процедуру којом се, директно или индиректно, одређује да ли су испуњени релевантни захтјеви техничких прописа или стандарда*“.

Процедура оцјене усклађености у пракси може имати слиједеће облике:

- **Тестирање производа** (техничка операција која се састоји у утврђивању једне или више карактеристика производа);
- **Цертификација производа после контроле** (поступак којим трећа страна даје писмено потврду да производ испуњава тражене захтјеве);
- **Оцјена система управљања квалитетом** (поступак којим трећа страна даје писмено потврду да произвођач примјењује одржив и ефикасан систем који омогућује производњу конзистентног квалитета са минималним или без одступања; и
- **Поступак акредитације.**

6.1.2 Општи принципи и правила WTO Споразума о техничким баријерама у трговини

WTO Споразум о техничким баријерама у трговини представља један од тзв. „оквирних WTO споразума“ који успоставља основна правила којима се свака земља мора руководити приликом припремања, усвајања и примјене техничких прописа, стандарда и процедура оцјене усклађености.

Споразум се примјењује на све производе (пољопривредне и индустријске). Одредбе овог Споразума се не односе на санитарне и фитосанитарне мјере дефинисане у Анексу А WTO Споразума о примјени санитарних и фитосанитарних мјера.

WTO Споразум о техничким баријерама у трговини прописује процедуру припремања, усвајања и примјене техничких прописа и стандарда и процедура оцјене усклађености. У том погледу, свака земља је дужна да обезбиједи:

- да се за производе који се увозе примјењује третман који није неповољнији од оног који имају исти или слични производи домаћег поријекла. Другим ријечима обавезна је примјена истих техничких прописа и стандарда и процедура оцјене усклађености за домаће и увозне производе (Национални третман - НТ);
- да се у примјени техничких прописа и стандарда не прави дискриминација међу увезеним производима према њиховом поријеклу (MFN принцип);
- да припрема, усвајање и примјена техничких прописа и процедура оцјене усклађености нема за циљ стварање непотребних баријера у међународној

трговини. У том смислу технички прописи морају бити засновани на научним достигнућима и не смију бити рестриктивнији него што то налаже потреба заштите националне безбједности, здравља и живота људи, животиња и биљака и заштита животне околине;

Овај Споразум препознаје чињеницу да потреба да неки производ буде у складу са више различитих техничких прописа и стандарда може имати посљедице на међународну трговину, те да тиме условљени високи трошкови производње могу да обесхрабре произвођаче да производе за извоз. Стога, овај Споразум успоставља правила која имају за циљ да смање ризик да се технички прописи и стандарди усвајају и примењују једноставно у сврху заштите домаће индустрије.

Према одредбама WTO Споразума о техничким баријерама у трговини, технички прописи и стандарди не представљају непотребну препреку међународној трговини уколико:

- су усвојени у циљу остварења легитимних циљева;
- су базирани на међународним стандардима;

Овај Споразум подстиче земље да користе међународне стандарде. У том циљу, уколико земља користи међународне стандарде или системе оцјене усклађености као основу за припрему техничких прописа, сматра се да такви прописи не представљају непотребну препреку трговини.

Међутим, уколико се неки међународни стандард сматра неефикасним или неодговарајућим за остварење неких националних циљева или уколико исти не постоје, земља је слободна да развија своје властите стандарде и техничке прописе. У том случају земља мора да обезбједи да такви стандарди, прописи или процедуре оцјене усклађености нису рестриктивнији него што је то потребно за остварење легитимних циљева.

Легитимни циљеви због којих земља може усвојити технички пропис укључују:

- Захтјеви националне безбједности;
- Спречавање праксе обмањивања;
- Заштита живота и здравља људи, животиња и биљака или заштита околине.

У поступку процјене да ли је неки технички пропис рестриктивнији него што је то потребно за остварење легитимних циљева (у случају да међународни стандарди нису одговарајући или уколико не постоје), слиједећи елементи морају бити размотрени:

- Расположиви научни и технички подаци;
- Одговарајућа технологија која се користи у производњи, или
- Намјеравана крајња употреба производа.

На крају, Споразум указује и на неке техничке проблеме до којих може доћи приликом тестирања или контроле производа у циљу оцјене њихове усклађености са важећим техничким прописима у земљи увоза. Стога се у Споразуму препоручује земљама чланицама да, гдје је год то могуће, прихватају резултате тестова оцјене усклађености извршених у земљи извоза. Земље се такође охрабрују на закључивање Споразума о међусобном признавању процедура оцјене усклађености.

6.1.3 Позиција Босне и Херцеговине када је у питању примјена WTO Споразума о техничким баријерама у трговини

Када је у питању провођење WTO Споразума о техничким баријерама у трговини, може се констатовати да је Босна и Херцеговина у потпуности испунила скоро све обавезе укључујући законодавни и институционални дио. У том погледу, у претходном периоду усвојени су слиједећи прописи који обезбјеђују испуњавање захтјева WTO Споразума о техничким баријерама у трговини:

1. **Закон о стандардизацији БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 19/01);
2. **Закон о акредитацији БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 19/01);
3. **Закон о метрологији БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 19/01);
4. **Закон о техничким захтјевима и процедури оцјене усклађености БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 45/04);
5. **Закон о општој безбједности производа БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 45/04);
6. **Закон о надзору над тржиштем БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 45/04);
7. **Упутство о начину припреме и усвајања техничких прописа БИХ** („Службени гласник БиХ“, бр. 35/06).

Уз ове прописе Закон о спољнотрговинској политици БиХ обезбјеђује поштовање основних WTO принципа, осигуравајући примјену Националног третмана (НТ) и принципа Најповлаштеније нације (тзв. MFN принципа) и у погледу примјене техничких прописа и стандарда и процедуре оцјене усклађености.

У циљу имплементације ових прописа успостављене су, и у потпуности су оперативне, слиједеће институције: Институт за стандардизацију, Институт за акредитацију, Институт за метрологију, Агенција за надзор над тржиштем, те Комитет за техничке прописе као *ад хоц* тијело које чине представници одговарајућих државних и ентитетских министарстава.

6.2 Интерпретација одредби ставова 2 до 6 члана 13 CEFTA-е

Став 2 - Обавезује Чланице CEFTA-е да идентификују и укину непотребне постојеће техничке баријере у међусобној трговини. У складу са чланом 41 (5), успостављен је Под-одбор за питања техничких и свих других нецаринских баријера у трговини, који би требао надгледати процес идентификације и укидања непотребних техничких баријера у трговини.

Коментар: Земље региона, Чланице CEFTA-е, налазе се у различитим фазама у процесу придруживања ЕУ, а самим тим и у различитим фазама транспозиције (преноса) ЕУ техничких директива у њихов правни систем. Такође, три Чланице CEFTA-е (БиХ, Србија и Црна Гора) нису Чланице WTO-а, те зато постоји могућност да нека од њих још увијек користи техничке прописе који представљају баријеру трговини.

Поред тога потребно је, у оквиру рада Под-одбора за техничке баријере трговине и нецаринске баријере, преиспитати постојање других облика нецаринских баријера (нпр. примјена система увозних дозвола, правила поријекла, провођење царинског поступка и сл.)

Став 3 (а) - Обавезује земље Чланице CEFTA-е:

- да неће уводити нове непотребне техничке баријере трговини;
- да ће сарађивати, унутар Под-одбора за техничке баријере трговине и нецаринске баријере, на хармонизацији својих техничких прописа, стандарда и обавезних процедура оцјене усклађености са циљем укидања техничких баријера у трговини.

Став 3 (б) - Намеће обавезу информисања осталих Чланица, путем Под-одбора за техничке баријере трговине и нецаринске баријере, о било којем нацрту текста за нови технички пропис (укључујући било које обавезујуће процедуре оцјене усклађености) или стандард, најмање **деведесет дана** прије његовог усвајања, осим у случају хитности, као што је наведено у WTO Споразуму о техничким баријерама у трговини. Уколико Страна предложи преузимање европског или међународног техничког прописа или стандарда, односни период је **тридесет дана**.

6.2.1 Специфичности одредби члана 13 CEFTA-е

Став 3 (ц) Хармонизација техничких прописа и стандарда са ЕУ - Подстиче CEFTA Чланице да своје техничке прописе, стандарде и процедуре оцјењивања усклађености ускладе са онима који су у примјени у ЕУ.

Став 4 – Хармонизација техничких прописа и стандарда земаља региона - Стране се обавезују да ступе у преговоре за закључивање плурилатералних споразума о хармонизовању њихових техничких прописа и стандарда, и међусобног признавања процедура оцјењивања усклађености у складу са релевантним одредбама WTO Споразума о техничким баријерама у трговини те другим међународним споразумима прије **31. децембра 2010. године**.

Став 5 – Рјешавање спорова у оквиру Заједничког одбора CEFTA-е - Уколико Страна сматра да је било која друга Страна усвојила или је у процесу усвајања мјере која представља непотребну техничку баријеру у трговини, односно Страна ће обавијестити Заједнички одбор или посебни одбор за питања техничких баријера у трговини, који ће одлучити о активности која треба бити предузета.

6.3 Нецаринске баријере

Нецаринске баријере се, у пракси, врло често поистовјећују са техничким баријерама трговини. У том смислу, наприје је потребно направити дистинкцију између нецаринских баријера у ширем и ужем смислу. Дакле, нецаринском баријером се сматра свака мјера или пракса која нема облик царинске дажбине. То аутоматски не значи да представља непотребну или неоправдану баријеру, па је у пракси врло важно увијек наприје утврдити стварну природу и оправданост исте. Дакле, када је ријеч о техничким баријерама, иако оне у пракси могу представљати неоправдану нецаринску баријеру, то не значи да су аутоматски недозвољене.

Нецаринске баријере би се генерално могле дефинисати као владине мјере (осим царинских дажбина) које ограничавају увоз или имају способност ограничавања међународне трговине, чак и ако то у стварности увијек не чине. Нецаринске баријере укључују систем надзора над увозом и различите таксе, као и мјере које су у међународним размјерима препознате као ограничавајуће за трговину, чак и када им објективно не може бити приписана намјера или ефекат ограничавања трговине.

С обзиром на свјетски тренд смањивања или укидања царинских дажбина, ове мјере су постале видљивије препреке трговини, а тиме и фокус како влада, тако и пословних заједница скоро свих земаља свијета.

Одређени број WTO Споразума уређује различита бирократска или правна питања која могу представљати препреку трговини. То су: увозне дозволе, правила о царинском вредновању робе, накнадне провјере увоза код инспекције прије отпреме, одређени поступци код примјене правила поријекла робе, инвестиционе мјере, итд.

Неоправдане нецаринске баријере такође укључују широк спектар пракси које се крећу од бирократских одуговлачења у обради захтјева за дозволе, кампања „купујмо домаће“ до неетичких пословних пракси. Такве мјере чине неоправдане нецаринске баријере а често су правдане по основу одговарајуће јавне политике, нпр. потреба

заштите људског здравља и безбиједности, заштита домаће индустрије у развоју, итд.

Неоправдане нецаринске баријере уобичајено укључују:

- Примјену техничких прописа и стандарда супротно правилима WTO-а;
- Примјену санитарних и фитосанитарних мјера на дискриминаторски начин или у циљу неоправданог ограничавања или спречавања уласка робе на домаће тржиште;
- Провођење царинских процедура на начин да ограничавају или спречавају улазак робе на домаће тржиште (нпр. задржавање возила, правила поријекла, царинско вредновање, итд.);
- Процедуре издавања дозвола (сложене дуготрајне процедуре, дискриминација, и сл.);
- Кршење чланова В (слобода транзита), VIII (наметање посебних дажбина) и Х (нетранспарентност трговинских прописа) **GATT**-а 1994,...итд.

7. ПОГЛАВЉЕ V – Опште одредбе

Ово Поглавље је најобимније у Споразуму, како по дужини тако и по обухвату. Формално, обухвата чланове Споразума 14 до 25, и структурирано је у три дијела:

- А. Оперативна правила
- Б. Правила конкуренције
- Ц. Групна правила заштите

Дио „**А. Оперативна правила**“ уређује питања правила о поријеклу робе, фискалну дискриминацију, плаћања, општа и безбједносна изузећа. У наставку дајемо кратак коментар набројаног:

- **Правила о поријеклу и сарадња у царинским питањима** – Поред тога што утврђује правила за утврђивање поријекла робе (**Анекс 4**), овај члан такође уређује и начин административне сарадње царинских служби која се показала као врло важан сегмент у адекватној примјени и рјешавању евенуталних проблема. Детаљна правила царинске сарадње су утврђена у **Анексу 5** Консолидоване верзије CEFTA Споразума.
- **Фискална дискриминација** – Иако споразум уређује питања трговине између Страна, а питање пореске политике је ствар унутрашње природе сваке од Потписница, овај члан има за циљ да обезбиједи недискриминацију домаћих и страних производа у погледу унутрашњег опорезивања. То је, коначно, и обавеза обезбјеђења Националног третмана у складу са чланом III **GATT**-а 1994. У пракси, ова одредба значи да производи, без обзира на поријекло, подлијежу наплати истог нивоа пореза у датој Страни. Имајући у виду чињеницу да је, у примјени билатералних уговора о слободној трговини долазило до различитог тумачења ових одредби, а тиме и дискриминације, то је у овом члану CEFTA Споразума унесен додатни текст у ставу 1: *„Стране ће се суздржати од било које мјере или праксе интерне фискалне природе којом се, било директно или индиректно, ствара дискриминација између производа поријеклом из Страна, **те ће укинути такве мјере тамо гдје постоје од ступања на снагу овог Споразума**“*. Убаченим текстом се отклања свака потенцијална недоумица, тј. види се да се обавеза недискриминације односи како на будуће ситуације, тако и на укидање свих постојећих облика дискриминације.
- **Плаћања** – Обзиром да слободан проток роба подразумијева пуно више од укидања царинских дажбина, одредбе о плаћањима имају за циљ осигурање да у промету не постоје ограничења у смислу плаћања или било каква друга девизна или административна ограничења за одобравање, отплату или примање краткорочних и средњорочних кредита за трговину робама у којој учествује резидент. Ипак, евентуалне мјере које се тичу текућих плаћања у вези са кретањем роба ће бити у складу са условима из члана VIII Споразума о

Међународном монетарном фонду, те ће се примјењивати на недискриминаторски начин.

- **Општа изузећа** – Одредбе овог члана заправо представљају изузетак од правила. Садржајно одговара члану XX **GATT**-а 1994 и, као што саме одредбе кажу, допуштају могућност одступања од „...забране или ограничења увоза, извоза или роба у транзиту...“ у тачно одређеним ситуацијама. Независно од тога, такве мјере ипак не смију представљати средство самовољне дискриминације или прикривеног ограничења трговине.
- **Безбједносна изузећа** – Одредбе овог члана кореспондирају одредбама члана XXI **GATT**-а 1994. Као што сам наслов каже, и овдје се ради о изузећу од општег правила када се ради о битним безбједносним интересима конкретне Стране.

Дио „**Б. Правила конкуренције**“, уређује питања државних монопола и државних трговинских предузећа, правила конкуренције у предузетништву и државну помоћ.

- **Државни монополи и државна трговинска предузећа** – члан 19 се односи на све државне монополе комерцијалне природе или државна трговинска предузећа, односно њихово прилагођавање и усклађивање са правилима **WTO**-а, која подразумијевају да се свака уговорна Страна обавезује да ће, ако оснује или задржава неко државно предузеће, без обзира гдје је оно лоцирано, или ако било којем предузећу, формално или у стварности, даје ексклузивне или специфичне привилегије, такво предузеће код својих куповина или продаја, које укључују увоз или извоз, дјеловати на начин конзистентан општим принципима о недискриминаторском третману.

Изнесено подразумијева (према **WTO** правилима) да се од таквих предузећа тражи да обављају било коју такву куповину или продају сагласно комерцијалним резонима, укључујући цијену, квалитет, расположивост, могућност пласмана, транспорт и остале услове куповине или продаје, те да, у складу са уобичајеном комерцијалном праксом, дају адекватну могућност предузећима других уговорних Страна да конкуришу за учешће у таквим куповинама или продајама.

Свака уговорна Страна треба да дјелује на начин да се не уведе нове мјере/препреке, ограниче и смање постојеће мјере/препреке с циљем обезбјеђења произвођачима/ трговцима друге уговорне Стране праведног и поштеног третмана у трговини, што треба обезбиједити проширење укупног обима међусобне трговине.

Наведено у овом члану је усмјерено на спречавање увођења мјера и поступака самовољне дискриминације или прикривеног ограничавања трговине односно на континуираном увођењу прописа и провођењу правила и праксе у међусобној трговини Страна, према стандардима и нормама посебно Европске заједнице и **WTO**-а.

→ **Правила конкуренције у предузетништву** – утврђују шта се сматра у супротности са правилним функционисањем Споразума, релевантне прописе на основу којих се врши процјена, прелазни период до којег Стране морају почети примјењивати ове одредбе на активности свих предузећа, укључујући јавна предузећа и предузећа којима се одобравају посебна или ексклузивна права (**1. мај 2010. године**), итд.

У складу са наведеним, чланци 81, 82 и 86 Уговора о оснивању Европске заједнице, тржишна конкуренција обухвата систем правила и поступака за сузбијање дјеловања противних тржишној конкуренцији од стране предузетника (нпр. ограничавајући споразуми, злоупотребе доминантног положаја).

Кључне одредбе које уређују заштиту тржишне конкуренције у овом Споразуму су:

- члан 81 - забрана склапања споразума између предузетника који утичу или би могли утицати на трговину земаља чланица, и који за циљ или посљедицу имају спречавање, ограничавање или нарушавање тржишне конкуренције унутар заједничког тржишта;
- члан 82 - забрана злоупотребе доминантног положаја једног или више предузетника на заједничком тржишту.

Поред наведених одредби, важан инструмент заштите тржишне конкуренције је контрола концентрације између предузетника, којом се забрањују оне концентрације које имају за посљедицу стварање или одржавање доминантног положаја на тржишту.

Прописи тржишне конкуренције Европске заједнице примјењују се на сваку привредну / тржишну дјелатност (а то је предвиђено и овим Споразумом) а од примјене права тржишне конкуренције нису изузети ни предузетници којима повјерено обављање услуга од општег привредног интереса или имају карактер финансијског монопола, уколико прописи тржишне конкуренције не ограничавају испуњавање посебних задатака који су им повјерени (члан 86).

У односу на подручје заштите тржишне конкуренције, Споразумом је утврђено да су неспојиви са исправном примјеном истог у мјери у којој може утицати на трговину и Босне и Херцеговине и осталих уговорних Страна, споразуми између предузетника, одлуке удружења предузетника и заједничке праксе између предузетника, чији је циљ или ефекат спречавање, ограничавање или нарушавање тржишне конкуренције, злоупотреба доминантног положаја једног или више предузетника на територији Босне и Херцеговине.

Право тржишне конкуренције успостављено је ради заштите слободне конкуренције и од пресудне је важности за све државе чија се привреда заснива на начелу слободног тржишта што је резултат понуде и потражње на тржишту.

Примјена правила конкуренције има за циљ успостављање тржишта на којем предузетници учествују равноправно и под једнаким условима, те се њихов положај на тржишту вреднује првенствено квалитетом производа односно услуга које нуде.

Задатак права тржишне конкуренције је да спријече мјере и поступке на тржишту које одређене предузетнике могу довести у положај који је неоправдано повољнији у односу на друге предузетнике, без обзира да ли су домаћи или страни.

Право и политика тржишне конкуренције подређени су остварењу циља у заштити конкуренције међу предузетницима и остварењу стварања јединственог тржишта у Босни и Херцеговини, односно дугорочног циља стварању јединственог тржишта Страна у Споразуму.

→ **Државна помоћ** – утврђује шта се сматра субвенционисањем које је у супротности са правилним функционисањем Споразума, релевантне прописе на основу којих ће се вршити процјена и коначно предузимање одговарајућих мјера.

Члан 87 Уговора о оснивању Европске заједнице утврђује забрану давања државне помоћи која нарушава или пријети нарушавању тржишне конкуренције тиме што одређене предузетнике или производњу одређених роба ставља у повољнији положај.

Свака Страна треба имати оперативно независно тијело које ће обављати овлаштења која су му повјерена за провођење система државне помоћи односно проводити мјере које ће дјеловати на спречавању Страна у давању државне помоћи које нарушавају тржишну конкуренцију.

Дио „**Ц. Групна правила заштите**“, уређује питања антидампинских мјера, опште заштитне мјере, посебне заштитне мјере, услове и процедуре по којима се мјере предузимају и потешкоће с платним билансом.

С обзиром на важност, у наставку документа су дана детаљнија појашњења која се односе на правила поријекла робе и мјере заштите.

7.1 Правила поријекла робе

Посебност уговора о слободној трговини чине правила поријекла роба на основу којих се остварује преференцијални третман при увозу. Поред тога што доводи до снижења или изузимања од наплате царине, преференцијални третман производа има за циљ и да ослободи промет производа од било каквих количинских ограничења.

Одредбе члана 14 CEFTA Споразума (у даљем тексту „Споразум“) регулишу питања правила поријекла и сарадњу у царинским питањима. У ставу 1 овог члана прописано је да осим ако у Споразуму није другачије утврђено, **Анекс 4 – Протокол о дефиницији појма „производи с поријеклом“ и начинима административне сарадње** (у даљем тексту „Протокол“) утврђује правила поријекла за примјену одредби Споразума и начине административне сарадње у царинским питањима.

На основу одредби члана 40 Споразума, уговорне Стране (у даљем тексту „Стране“) су сагласне да успоставе Заједнички одбор сачињен од представника Страна који ће надzirати и управљати провођењем овог Споразума. Заједнички одбор, према овом члану, може да доноси одлуке у за то предвиђеним случајевима, а у осталим питањима може да даје препоруке. Заједнички одбор ће, на основу овлаштења из члана 14 Споразума, моћи да доноси одлуке којима мијења одредбе Протокола, а на основу прописане процедуре у члану 41 Споразума.

Како би осигурале ефикасну и хармонизовану примјену Протокола, Стране су се обавезале да ће предузети одговарајуће мјере, укључујући редовне ревизије од стране Заједничког одбора (члан 14, став 3 Споразума).

Анализирајући садржај Протокола и поредећи га са одредбама уговора о слободној трговини који регулишу исту тематику или са одредбама **Одлуке о provedбеним прописима Закона о царинској политици** („Службени гласник БиХ“, бр. 63а/04 и 60/06), које се односе на правила поријекла и начине административне сарадње између Европске уније и Босне и Херцеговине, може се закључити да се у основи не разликује од поменутих осим, када је у питању кумулација поријекла и одређен број других одредби који су у вези са кумулацијом поријекла. У питању су позната пан-европска преференцијална правила поријекла.

Те разлике су садржане у члановима 3 и 4 Протокола и њих ћемо детаљније обрадити. Остале одредбе Главе I – Опште одредбе, Главе II – Дефиниција појма „производи с поријеклом“, Главе III – Територијални услови, Главе IV – Поврат или изузеће, Главе V – Докази о поријеклу, Главе VI – Организација административне сарадње, идентичне су досадашњим. Саставни дио Протокола су прилози од I – IV.

Непромијењене су одредбе:

- **Анекса I** – Уводне напомене уз листу у Анексу II; и
- **Анекса II** – Листа прерада или обрада које је потребно обавити на материјалима без поријекла како би добијени производ стекао статус производа с поријеклом.

Анекс III – Потврда о промету робе ЕУР.1 и захтјев за издавање потврде о промету робе ЕУР.1 и Анекс IV – Текст изјаве на рачуну садрже мале измјене због кумулације поријекла, о чему ће бити говора у даљем тексту.

Да би се лакше разумјеле одредбе чланова 3 и 4 потребно је навести одредбе члана 2 које су у уској вези. У члану 2 Протокола (**Поље 1**) прописано је, да ће се према

општим условима, за потребе коришћења преференцијалног статуса робе, производи сматрати поријеклом из Стране (стичу статус поријекла) ако су:

Поље 1

- (а) производи у цијелости добијени у тој Страни у смислу члана 5 овог Протокола;
- (б) производи добијени у тој Страни који укључују материјале који нису у цијелости тамо добијени, под условом да су ти материјали прошли довољну обраду или прераду у тој Страни у смислу члана 6 овог Протокола.

Ово су општеприхваћени начини за стицање поријекла да би се могле користити преференцијалне погодности, заступљени у већини познатих уговора о слободној трговини и уговора о преференцијалној трговини. За разумијевање стицања поријекла, потребно је навести који се производи сматрају „цјеловито добијени“ производи (**Поље 2**), који су то „недовољни поступци обраде или прераде“ (**Поље 3**) и шта се сматра „довољно обрађеним или прерађеним производима“ (**Поље 4**).

Поље 2

Цјеловито добијени производи

1. Цјеловито добијеним у Страни сматраће се слиједеће:
 - (а) минерални производи извађени из њеног тла или морског дна;
 - (б) тамо убрани или пожњевени биљни производи;
 - (ц) тамо окоћене и узгојене живе животиње;
 - (д) производи од тамо узгојених живих животиња;
 - (е) производи тамо добијени ловом или риболовом;
 - (ф) производи морског риболова и други производи који су извађени из мора ван територијалних вода Страна, њеним пловилима;
 - (г) производи израђени на њиховим бродовима фабрикама искључиво од производа наведених у подставу (ф);
 - (х) тамо прикупљани употребљавани предмети, намијењени само за рециклисање сировина, укључујући употребљаване аутомобилске гуме које се могу користити само за протектирање или као отпад;
 - (и) отпад и отпадне материје од производних активности вођених у тој земљи;
 - (ј) производи извађени с морског дна или подземља ван њихових територијалних вода, под условом да оне имају искључива права на обраду тог дна или подземља;
 - (к) роба тамо произведена искључиво од производа наведених у подставовима (а) до (ј).
2. Појмови “њихова пловила” и “њихови бродови фабрике” у подставовима 1 (ф) и (г) примјењиваће се само на пловила и бродове фабрике:
 - (а) који су регистровани или се воде у Страни;
 - (б) који плове под заставом те Стране;
 - (ц) који су најмање 50% у власништву држављана Страна, или фирме с сједиштем у једној од ових држава, у којој су директор или директори, предсједник пословодног или надзорног одбора, те већина чланова тих одбора држављани Страна, те у којима, додатно, у случају партнерства или друштава с ограниченом одговорношћу најмање половина капитала припада тим државама или јавним тијелима или држављанима наведених држава;
 - (д) на којима су командант и официри држављани Страна; и
 - (е) на којима су најмање 75 посто посаде држављани Страна.

Поље 3**Недовољни поступци обраде или прераде**

1. Без обзира на став 2, слиједећи поступци ће се сматрати као недовољна обрада или прерада, да би производ добио статус производа с поријеклом, било да су или не услови члана 6 задовољени:
- (а) поступци за очување производа у добром стању за вријеме превоза и складиштења;
 - (б) растављање и састављање пошилки;
 - (с) прање, чишћење; уклањање прашине, корозије, уља, боје или других материја за прекривање;
 - (д) пеглање или пресовање текстила;
 - (е) једноставни поступци бојења и полирања;
 - (ф) љуштење, дјелимично или цјеловито бијељење, полирање и глазирање жита и пиринча;
 - (г) поступци бојења шећера или обликовања шећерних коцки;
 - (х) љуштење, уклањање кошпица и гуљење воћа, орашчића и поврћа;
 - (и) брушење, једноставно дробљење или једноставно сјечење;
 - (ј) сијање, пребирање, разврставање, усклађивање, градирање, спаривање; (укључујући и састављање сетова производа);
 - (к) једноставно паковање у флаше, конзерве, чутуре, кесице, сандуке, кутије, учвршћивање на картоне или плоче и сви остали једноставни поступци паковања;
 - (л) причершћавање или штампање ознака, наљепница, натписа и других сличних знакова за разликовање на производима или њиховој амбалажи;
 - (м) једноставно мијешање производа, били они различити или не;
 - (н) једноставно склапање дијелова производа како би се произвео цјеловит производ, или растављање производа на дијелове;
 - (о) комбинација два или више поступака, наведених у подставовима од (а) до (н);
 - (п) клање животиња.
2. Сви поступци обављени у Страни на даном производу, узимаће се заједнички приликом утерђивања да ли прераде или обраде, које су обављене на том производу требају бити сматране недовољним у смислу значења става 1.

Поље 4**Довољно обрађени или прерађени производи**

1. За потребе члана 2 производи који нису цјеловито добијени сматрају се довољно обрађени или прерађени кад су испуњени услови наведени у листи из Анекса II овог Протокола.
- Горе споменути услови означавају за све производе обухваћене овим Споразумом, обраду или прераду која се мора обавити на материјалима без поријекла који се користе у изради, те се примјењују само у односу на такве материјале. Из тога слиједи да ако се производ који је стекао поријекло испуњењем услова наведених у листи, користи за израду неког другог производа, тада се на њега не односе услови примјењиви на производ у који се он уграђује, те се не узимају у обзир материјали без поријекла који су евентуално кориштени у његовој изради.
2. Без обзира на став 1, материјали без поријекла који се према условима наведеним у листи не би смјели користити у изради производа, ипак се могу користити, под условом:
- (а) да њихова укупна вриједност не премаши 10% фабричке цијене производа;
 - (б) да се примјеном овог става не прекорачи било који од процената наведених у листи као максимална вриједност материјала без поријекла.
- Овај став се неће примјењивати на производе обухваћене поглављима 50 до 63 Хармонизованог

система.

3. Ставови 1 и 2 ће се примјењивати осим као што је предвиђено у члану 7.

Када је у питању први начин стицања поријекла (производи у цијелости добијени у Страни - **Поље 1**), цјеловито добијеним производима сматрају се они који су произведени само од домаћих материјала и потпуног одсуства увозних. То су примарни производи пољопривреде, рударства и рибарства, робе које су од њих добијене, употребљавани предмети намијењени рециклажи као и отпадне материје.

Уколико је у производњи учествовао увозни материјал, и у најмањој количини, добијени производ не може стећи статус цјеловито добијеног, али евентуално може стећи преференцијално поријекло на основу довољне обраде или прераде производа уколико задовољи услове из „Листе прерада или обрада које је потребно обавити на материјалима без поријекла како би добијени производ стекао статус производа с поријеклом“ (**Анекс II** Протокола).

Када је у питању стицање поријекла, односно производња која укључује материјале који нису цјеловито добијени, под условом да су ти материјали прошли довољну обраду или прераду у тој Страни на основу Листе, значајно је истаћи да Листа садржи четири правила за стицање преференцијалног поријекла. То су:

- **промјена тарифног броја** (на нивоу 4 ознаке);
- **процесно правило** (врста материјала или процес производње);
- **постотно правило** (однос царинске вриједности материјала без поријекла и вриједности извозног производа на паритету фцо фабрика); и
- **комбинација наведених правила.**

Земље уговорнице могу договорити стицање преференцијалног поријекла и на основу кумулације поријекла (чланови 3 и 4 Протокола). Кумулација поријекла подразумијева да у производњи финалног производа могу учествовати и производи с поријеклом из друге Стране и да се ти материјали третирају као материјали с поријеклом (као домаћи). Овим се поријекло стиче на једноставнији начин и поспјешује и либерализује међусобна трговина.

Три су врсте кумулације поријекла:

- Билатерална кумулација
- Дијагонална кумулација
- Пуна кумулација

Билатерална кумулација омогућава земљама које су је уговориле да у производњи роба користе улазне материјале поријеклом из друге Стране и на тај начин њихова роба стекне њено поријекло, под условом да је на њима извршена било која врста обраде или прераде изнад оне која се сматра недовољном.

За примјену **дијагоналне кумулације** као предуслов потребно је имати мрежу уговора о слободној трговини (најмање три земље) са идентичним правилима поријекла. Према правилима дијагоналне кумулације производ стиче поријекло оне земље са подручја слободне трговине гдје је обављена посљедња више него минимална обрада или гдје је обрадом остварена највиша додата вриједност. То значи да се у производњи роба са поријеклом осим својих могу као улазне сировине користити и производи израђени у било којој земљи која је у систему слободне трговине по уговореној или одобреној дијагоналној кумулацији.

У односу на билатералну кумулацију, **дијагонална кумулација** пружа веће могућности коришћења предности либерализације тржишта, што свакако може да отвори врата босанскохерцеговачким произвођачима и извозницима тржишта других земаља, али и већем привлачењу страних инвеститора у Босну и Херцеговину.

Као што билатерална и дијагонална кумулација захтијевају слободну трговину међу земљама које су је договориле, то исто важи и за пуну кумулацију. **Пуна кумулација** значи да се, у земљама уговорницама, прерада или обрада може вршити на свим материјалима, било да имају или немају поријекло. Примјер за пуну кумулацију су земље Европске уније.

Поред бројних предности које даје кумулација поријекла у односу на прва два начина стицања поријекла, постоје и недостаци. Због ове шеме и испреплетености поријекла производа који учествују у производњи финалног производа много је теже и компликованије утврдити поријекло као и извршити провјеру поријекла него у осталим случајевима.

Ови поступци утврђивања поријекла и провјере поријекла захтијевају изузетно познавање правила поријекла, царинских процедура, царинске тарифе, правила за утврђивање царинске вриједности, познавање робе и производних процеса.

7.1.1 Кумулација поријекла у оквиру CEFTA Споразума

7.1.1.1 CEFTA кумулација поријекла

У члану 3 Протокола, прописана је CEFTA кумулација поријекла, а у члану 4 Кумулација поријекла у контексту Процеса стабилизације и придруживања.

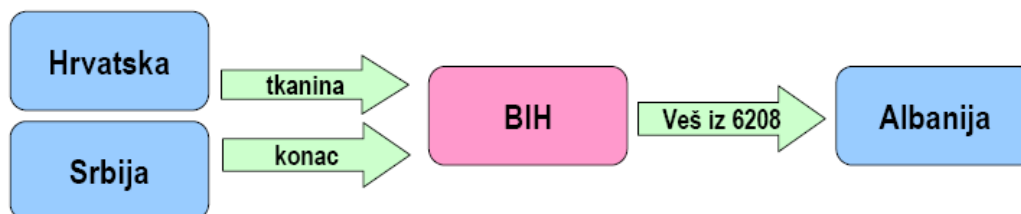
У основи то је дијагонална кумулација поријекла коју до сада Босна и Херцеговина није ни са једном земљом договорила нити примјењивала. То је и логично, јер је имала потписане само билатералне уговоре о слободној трговини.

У ставу 1 члана 3, прописано је да ће се производи сматрати из Стране ако су такви производи добијени у тој Страни и поред чињенице да садржи материјале поријеклом из неке друге Стране под условом да је обрада или прерада која је

извршена већа од поступака квалификованих као „Недовољни поступци обраде или прераде“ (члан 7 Протокола), али није потребно да прођу обраде или прераде које су квалификоване као „Довољно обрађени или прерађени производи“ (члан 6 Протокола).

Примјер 1 (став 1, члан 3 Протокола)

- У БиХ се увози памучна тканина поријеклом из Хрватске и конач поријеклом из Србије
- У БиХ се израђује женски доњи веш (тбр 6208)
- Производ се извози у Албанију

Видимо да није потребно да се задовоље услови довољне обраде или прераде односно, услови наведене у листи из Анекса II Протокола, већ само да су поступци обраде или прераде били већи од недовољних поступака обраде или прераде.

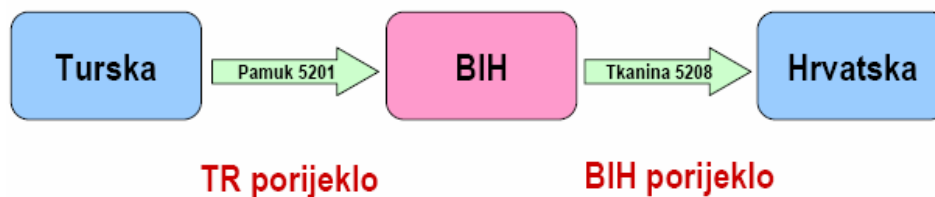
Битно је напоменути чињеницу када се каже да добијени производ садржи материјале поријеклом из неке друге Стране да се мисли на материјале који су стекли поријекло у складу са одредбама Протокола.

То значи да су или цјеловито добијени у тој Страни (члан 5 Протокола) или су добијени у тој Страни од материјала који нису цјеловито добијени али су прошли довољну обраду или прераду у смислу члана 6 или су добијени по правилима уговорене кумулације.

Такође, CEFTA кумулација поријекла у ставу 2 члана 3, предвиђа могућност стицања поријекла производа из Стране под истим условима као и у ставу 1 ако су у производњи кориштени материјали поријеклом из Европске уније, Исланда, Норвешке, Швајцарске (укључујући Лихтенштајн) и Турске у складу са одредбама о правилима поријекла приложених споразумима између те Стране и сваке од ових земаља. У питању су земље чланице EFTA-е и земље које су у царинској унији са ЕУ.

Примјер 2 (став 2, члан 3 Протокола + услови Анекса II Протоколу)

- У БиХ се увози нечешљани памук (тбр 5201) поријеклом из Турске
- У БиХ се од њега израђује памучна тканина из тбр 5208
- Тканина се извози у Хрватску гдје се шију женски огртачи из тбр 6102

Напомена: Услов за овакву кумулацију је да Хрватска има уговор о преференцијалној трговини са Турском у складу са чланом XXIV GATT-а 1994 и идентична правила поријекла.

Међутим, када је у питању кумулација из става 2, она може бити примијењена само под условом да:

- (a) је преференцијални трговински споразум у складу са чланом XXIV Општег споразума о царинама и трговини (GATT) у примјени између земаља или територија које су укључене у стицање статуса производа с поријеклом и Стране одредишта;
- (b) су материјали и производи стекли статус производа са поријеклом примјеном правила поријекла која су идентична оним датим Анексу 4.; и
- (c) су обавјештења која указују на испуњавање неопходних услова за примјену кумулације објављена у Странама у складу са њиховим властитим процедурама.

Према овим условима, да би се користила могућност кумулације поријекла из става 2 члана 3 Протокола, Стране одредишта (Страна у CEFTA Споразуму) и наведених земаља или територија које су укључене у стицање статуса производа с поријеклом, потребно је да је између њих у примјени преференцијални трговински споразум који је у складу са чланом XXIV Општег споразума о царинама и трговини (GATT 1994) затим, да су материјали и производи стекли статус производа са поријеклом примјеном правила поријекла између Стране одредишта и земаља и територија из става 2 која су идентична правилима поријекла из Протокола, и да су правила за испуњавање неопходних услова за примјену кумулације објављене у Странама у складу са њиховим властитим процедурама (нпр. у БиХ да су објављени у Службеном гласнику БиХ на основу претходно обављене прописане процедуре).

Обавеза је сваке Стране, која то примјењује, да достави једна другој, те Заједничком одбору детаље таквог Споразума, укључујући датуме њиховог ступања на снагу са њиховим одговарајућим правилима поријекла која се примјењују са Европском унијом и осталим земљама наведеним у ставу 2 члана 3 Протокола.

Трећи начин стицања CEFTA кумулације поријекла је прописан у ставу 3 члана 3 гдје је одређено да када обрада или прерада извршена у Страни није већа од поступака квалификованих недовољним поступцима обраде или прераде (члан 7 Протокола) добијени производ ће се сматрати поријеклом из те Стране само ако је тамо додата вриједност већа од вриједности кориштених материјала поријеклом из неке друге Стране, Европске уније или било које земље наведене у ставу 2 члана 3 Протокола.

Ако није тако, добијени производ ће се сматрати поријеклом из те друге Стране, Европске уније или једне од земаља наведених у ставу 2 која даје највећу вриједност материјалима с поријеклом кориштених у производњи у тој Страни.

Овдје се ради о ситуацији да ако је обрада или прерада извршена у Страни у чијој производњи су кориштени материјали поријеклом из неке друге Стране, Европске уније, Исланда, Норвешке, Швајцарске, Лихтенштајна и Турске и није испунила услове предвиђене у ставовима 1 и 2 члана 3 Протокола тј. обрада или прерада није већа од недовољних поступака обраде или прераде, производ може стећи поријекло те Стране ако је додата вриједност већа од вриједности коришћених материјала.

Практично, то значи да ће производ имати поријекло Стране, Европске уније или једне од поменутих земаља која даје највећу вриједност материјала с поријеклом коришћених у производњи производа у једној од Страна.

Примјер 3 (став 3, члан 3 Протокола)

- Uvoz u BiH:
 - Iz Hrvatske
 - Ženske hlače i suknje porijeklom iz Makedonije (vrijednost = 150 KM)
 - Ženski sakoi porijeklom iz Hrvatske (vrijednost = 100 KM)
 - Iz Kine
 - Plastične futrole za odijela porijeklom iz Kine (vrijednost = 2 KM)
- Operacije u BiH:
 - Pakovanje kostima (ženski kostimi iz tbr 6204) u kese (vrijednost rada = 5 KM)
 - **Vrijednost konačnog proizvoda = 315 KM fco tvornica**
- Konačni proizvode se izvozi u Srbiju

Недовољан
поступак (члан 7)

Dodana vrijednost u BiH (DV):
 $DV = 315 - (150 + 100) = 65 \text{ KM}$

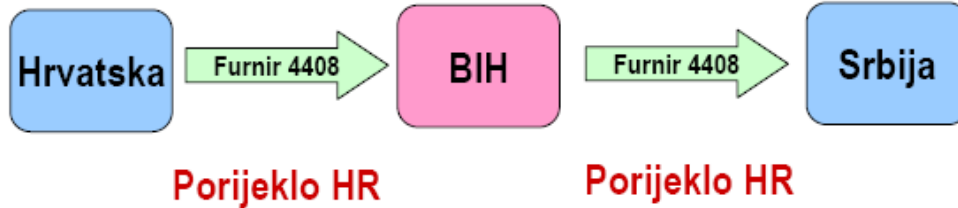
Materijal porijeklom iz Makedonije učestvuje
 sa najvećom vrijednošću (150 KM)

Поред ова три начина стицања CEFTA кумулације поријекла у ставу 4 члана 3 је прописано да производи, поријеклом из Стране, Европске уније, Исланда, Норвешке, Швајцарске, Лихтенштајна и Турске, који нису прошли било какву обраду или прераду у Страни, задржаће своје поријекло ако се извезу у другу Страну.

Овдје имамо случај да, производ с поријеклом из Стране, Европске уније или једне од напријед наведених земаља, увезен у једну од Страна и у непромијењеном стању, без било какве обраде или прераде, бива извезен у другу Страну, задржава своје поријекло које је имао прије увоза.

Примјер 4 (став 4, члан 3 Протокола)

- У БИХ се увозе листови фурнира из тбр 4408 поријеклом из Хрватске
- У БиХ се не врши никаква обрада, већ се фурнир у непромијењеном облику извози у Србију

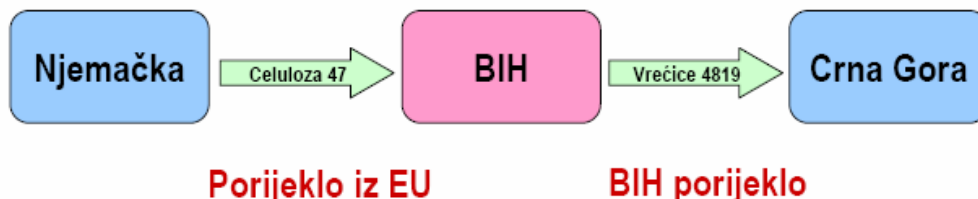
7.1.1.2 Кумулација поријекла у контексту Процеса стабилизације и придруживања

Поред CEFTA кумулације поријекла, у члану 4 Протокола прописана су правила кумулације поријекла у контексту Процеса стабилизације и придруживања. Та правила се односе на производе поријеклом из Европске уније или било које друге Стране која учествује или је повезана са Процесом стабилизације и придруживања (у даљем тексту „SAP Страна“).

Правила за стицање ове кумулације поријекла су идентична правилима CEFTA кумулацији поријекла, што значи да уколико је производ добијен у SAP Страни и садржи материјале поријеклом из било које друге SAP Стране или из Европске уније стећи ће поријекло те SAP Стране уколико је извршена обрада или прерада већа од недовољних поступака обраде или прераде и није потребно да такви материјали прођу довољну обраду или прераду.

Примјер 5 (Кумулација у контексту Процеса стабилизације и придруживања)

- У БИХ се увози целулоза из Главе 47 поријеклом из Њемачке
- У БиХ се од ње израђују папирне кесице из тбр 4819, при чему је проценат материјала без поријекла 60% вриједности производа фцо фабрика
- Кесице се извозе у Црну Гору

Такође, уколико извршена обрада или прерада није већа од недовољних поступака обраде или прераде, добијени производ ће се сматрати поријеклом из SAP Стране само када је тамо додата вриједност већа од вриједности коришћених материјала поријеклом из било које SAP Стране или из Европске уније. У супротном, добијени

производ ће се сматрати поријеклом из SAP Стране или Европске уније која даје највећу вриједност материјала с поријеклом коришћених у производњи у SAP Страни. Потребно је водити рачуна да коришћени материјал има поријекло из SAP Стране или Европске уније.

Ако се производи поријеклом из SAP Стране или из Европске уније увезу у једну SAP Страну и не прођу било какву обраду или прераду и као такви бивају извезени у другу SAP Страну задржавају своје поријекло.

Кумулација поријекла у контексту Процеса стабилизације и придруживања може бити примјењена, као што имамо и случај у члану 3, само под условом да:

- (a) је преференцијални трговински споразум у складу са чланом XXIV Општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ) у примјени између Европске уније, SAP Стране које су укључене у стицање статуса производа са поријеклом и SAP Стране одредишта;*
- (b) су материјали и производи стекли статус производа с поријеклом примјеном правила поријекла која су идентична оним датим у овом Анексу; и*
- (c) су обавјештења која указују на испуњавање неопходних услова за примјену кумулације објављена у Службеним новинама Европске уније (Ц серије) и у SAP Страни наведеној у ставу 1, у складу са њиховим властитим процедурама.*

Ова кумулација поријекла примјењиваће се од датума назначеног у обавјештењу објављеном у Службеним новинама Европске уније (Ц серије).

Везано за правила кумулације из Споразума, дошло је и до измјене у обрасцу „Потврде о промету робе ЕУР.1“ тако да је у пољу 7. „Напомене“, потребно унијети изјаву на енглеском језику да ли је примјењена кумулација или није. Ако је примјењена треба навести земљу, земље или територије из члана 3 са којом или којима је поријекло стечено на основу правила кумулације.

Такође, и „Изјава на рачуну“ треба да садржи изјаву на енглеском језику о кумулацији поријекла уколико је преференцијално поријекло, за које изјава на рачуну служи као доказ, стечено на основу правила кумулације поријекла, исто као што је наведено и у претходном случају, када је доказ о поријеклу, Потврда о промету робе ЕУР.1, у питању.

7.1.1.3 Пан-Евро-Медитеранска кумулација поријекла

Европска комисија је већ покренула иницијативу за проширење Пан-Евро-Медитеранског система кумулације поријекла и на државе Западног Балкана, у складу са начелима и процедурама који се примјењују на све учеснике система.

Идеја о припреми јединствене регионалне конвенције о преференцијалним правилима поријекла за Пан-Евро-Медитеранско подручје је разматрана на министарском састанку Евро-Медитеранског подручја у Лисабону у октобру 2007.

године. Након што су министри изразили своју подршку, планира се да надлежне службе Европске комисије припреме нацрт конвенције у 2008. години, да коначан нацрт буде доступан до краја исте године. Након тога би требало доћи до потписивања конвенције од стране земаља које желе постати уговорним странама.

Врло конкретно, ово би омогућило кумулацију поријекла коришћењем материјала поријеклом из земаља Пан-Евро-Медитеранског подручја и земаља Западног Балкана у Процесу стабилизације и придруживања (међу којима је и Босна и Херцеговина). Измјене би биле извршене на начин да се у Протоколу користи израз „земље Западног Балкана“, те на тај начин избјегне потреба промјена када нека од земаља Западног Балкана испуни услове за коришћење ове кумулације. Наравно, као и код дијагоналне кумулације, садржане у CEFTA Споразуму, потребна је мрежа споразума о слободној трговини који садрже идентична правила о поријеклу робе.

Имајући у виду различит статус земаља Западног Балкана у контексту европских интеграција, очекује се да ће овај процес ићи у фазама. Уколико нека од земаља одлучи да не жели потписати споразум о слободној трговини са земљама Пан-Евро-Медитеранског подручја, неће моћи користити овај систем кумулације поријекла.

7.1.2 Забрана поврата или изузећа од царина

Члан 15 Протокола садржи одредбе о систему забране поврата или изузећа (ослобођења) од царине односно, о одустајању од права на поврат дажбина или ослобађања од плаћања царине или такси једнаког ефекта које се примјењују у било којој Страни, за материјале без поријекла, коришћене у изради финалног производа за који се захтијева испостављање доказа о поријеклу при извозу у неку од Страна. Овај систем је познат под називом „**non-drawback**“ систем и примјењује се у поступку унутрашње производње уз одгађање плаћања царине.

Одредбе члана 15 треба да спријече поврат или ослобођење од плаћања царине за сваки материјал без поријекла који је употријебљен у производњи финалног производа са поријеклом. На материјале без поријекла треба наплатити увозне дажбине и исте не могу бити враћене.

Забрана поврата или ослобађања од царине примјењује се и у ситуацији када је производ стекао преференцијално поријекло на основу кумулације поријекла са материјалима поријеклом из земаља или територија наведених у члану 3 Споразума. Систем забране поврата или изузећа од царина односи се на ситуацију када су добијени материјали извезени, а не и на ситуацију када су задржани за домаћу употребу.

Међутим, потребно је нагласити да се овај систем не односи на материјал без поријекла који је, као међупроизвод у читавом поступку прераде, стекао поријекло на основу услова из Листе обраде и прераде употребом у производњи материјала који

се касније користио за израду неког другог производа (финалног производа или другог производа који се уграђује у финални производ).

У ставу 3, члана 15 прописана је и обавеза извозника производа за које је издат доказ о поријеклу, да на захтијев царинских власти, у било које вријеме, поднесе све документе којима може доказати да није било поврата у односу на материјале без поријекла употријебљене у производњи производа или да су све царине или таксе једнаког ефекта које се примјењују на такве материјале стварно плаћене.

Царински орган је у обавези да прије провјере доказа о поријеклу, провјери да ли је у процесу производње употријебљен било какав материјал без поријекла без обзира на услове из Листе прераде или на чињеницу да тај материјал не утиче на стицање статуса преференцијалног поријекла производа.

Прописи о забрани поврата или ослобађања царине (ставови од 1 до 3, члана 15) односе се и на производе из члана 8, став 2, члана 9 и члана 10 Споразума односно, на питање квалификацијске јединице (амбалажа), прибор, замјенске дијелове и алате као и на сетове. Када се према тим правилима, амбалажа заједно с производом укључује и за потребе утврђивања поријекла, прибор, замјенски дијелови и алати сматрају саставним дијелом опреме, машине уређаја или возила и када се сет у цјелини сматра производом с поријеклом, потпадају под правила забране поврата или ослобађања царине члана 15 Споразума.

У ставу 5, члана 15 одређено је да ће се одредбе ставова 1 до 4 примјењивати само у односу на материјале који су оне врсте на које се Споразум примјењује. Може се рећи да је ово једна логична одредба јер се наведена проблематика не може односити на оне материјале (робе) који нису обухваћени Споразумом.

Ако је доказ о поријеклу издат или сачињен погрешно, могуће је остварити право на поврат плаћених увозних дажбина за коришћене материјале без поријекла, уз испуњење сљедећих услова:

- a) погрешно је издат доказ о поријеклу и враћен је царинским органима земље извоза или је од стране царинских органа земље увоза у писменој форми достављена потврда да извезеној роби нису одобрили преференцијални третман нити ће то бити учињено;
- b) за материјале без поријекла поднесен је захтјев за поврат увозних дажбина, а неисправни доказ о поријеклу није кориштен за стицање преференцијалног статуса робе; и
- c) законски рок за поврат наплаћених увозних дажбина у земљи извоза није протекао, а испуњени су сви други прописани услови у домаћем законодавству земље извоза.

Потребно је нагласити да је систем забране поврата или изузећа од царина саставни дио такозваних пан-европских правила о поријеклу робе. Обзиром да у ранијој фази преговарања и закључивања билатералних уговора о слободној трговини, није била

обавеза Босне и Херцеговине и/или друге стране да примјењује тај систем, то исти није био укључен у преференцијална правила поријекла робе садржаним у билатералним уговорима са Хрватском, Словенијом и СР Југославијом.

Међутим, због касније обавезе свих земаља укључених у мрежу слободне трговине да уговоре идентична правила (између осталог ради могућности коришћења кумулације поријекла), одредбе система забране поврата или изузећа од царина су биле укључене у билатералним уговорима о слободној трговини са Македонијом, Турском, Румунијом, Бугарском, Албанијом и Молдовом, па у том смислу не представљају посебну новину када су у питању правила о поријеклу робе у оквиру CEFTA Споразума.

Штавише, идентичне одредбе су садржане и у правилима о поријеклу робе која су саставни дио Споразума о стабилизацији и придруживању, не само Босне и Херцеговине него и свих земаља које су га преговарале.

7.2 Правила заштите

CEFTA Споразум, као што је то био случај и са билатералним уговорима о слободној трговини, предвиђа различите мјере заштите домаће производње. Оне, зависно од ситуације, могу бити мјере у случају прекомјерног увоза, антидампиншке и компензационе дажбине, мјере у случају поремећаја платног биланса, али и друге мјере које се предузимају у случају непоштовања уговорених обавеза.

С обзиром на важност, али и интерес, у овом документу је посвећена посебна пажња мјерама у случају прекомјерног увоза (опште и посебне заштитне мјере), те мјерама у случају дампинг увоза (антидампиншке дажбине).

За разлику од антидампиншких или компензационих дажбина (анти-субвенционе дажбине), критеријуми за примјену општих и посебних заштитних мјера су повећање увоза који проузрокује или пријети да проузрокује озбиљну штету. У случајевима антидампиншких или компензационих дажбина, тијело које спроводи истрагу мора доказати да је у питању кривица индивидуалног извозника. У случајевима дампинга, треба доказати да је извозник примијенио ниже цијене на свој извоз од оних за продају на домаћем тржишту, док у случајевима субвенција, треба доказати да је извозник имао користи од недозвољене владине подршке која му је омогућила да смањи своје извозне цијене.

7.2.1 Опште заштитне мјере

Заштитне мјере се примјењују на недискриминаторској основи према извозницима из свих земаља (на тзв. *erga omnes* основи), док се антидампиншке и компензационе мјере примјењују за индивидуалне произвођаче.

Постоје двије директне последице ових специфичности. Прво, из административне перспективе, истрага о заштитним мјерама је много једноставнија за спровођење, те је у том смислу и много атрактивнија. Нивои информација потребних да би се направио обрачун су много нижи, на примјер, подаци о извозниковим домаћим цијенама и трошкови производње нису релевантни. Сложеност захтијеваних анализа је смањен па би, у складу с тим, у одговарајућој мјери требала бити смањена и могућност за процедуралне грешке. Генерално, стварни административни трошак спровођења истраге о заштитним мјерама је далеко мањи.

Друга последица је та да ће због недискриминаторске природе мјере, ниво сарадње између извозника такође бити значајно смањен. Обзиром да се не уводе царинске стопе за индивидуалне произвођаче, елиминисана је и могућност за комерцијалну предност, или тачније речено за компаративну комерцијалну неправноност. Ни једна од “алатки” мјера трговинске политике, која омогућава извозницима да буду разликовани једни од других зависно од степена њиховог сопственог прекршаја, није на располагању у истрази о заштитним мјерама. Нема појединачних царинских стопа, нема активности у вези цијене произвођача и нема поврата средстава.

Због тога, не чуди превише, да генерално постоји смањени ниво сарадње у истрагама о заштитним мјерама у поређењу са случајевима дампинга или субвенционисања.

7.2.1.1 Дефиниције

Сљедеће дефиниције су преузете из БиХ **„Одлуке о мјерама заштите домаће производње од прекомјерног увоза“** („Службени гласник БиХ“, бр. 30/02). Дате су на самом почетку ради лакшег разумијевања појединих, касније употријебљених, термина.

1. **“Домаћа производња“** је производња исте или сличне робе (директно конкурентне робе) на царинском подручју Босне и Херцеговине, коју чине произвођачи у цјелини који производе исте или сличне производе унутар Босне и Херцеговине или они чији заједнички обим производње истих или сличних производа унутар Босне и Херцеговине представљају већи дио домаће производње;
2. **“Директно конкурентан производ“** је производ који има различита физичка обилјежја или састав од производа који се увози, а који је предмет претходног поступка, те који може имати исте или сличне функције или једнаке или сличне

ефекте на тржишту као и производ који се увози или испуњава исте или сличне потребе и може замијенити увезени производ на тржишту;

3. **“Исти производ“** је производ који је у потпуности исти, укључујући његова физичка својства и квалитет;
4. **“Опасност озбиљне повреде“** је процјена опасности слабљења домаће производње;
5. **“Озбиљна штета“** је значајно слабљење положаја домаће производње;
6. **“Увоз“** је пуштање робе у слободан промет на царинско подручје Босне и Херцеговине;
7. **“Заинтересоване стране“** су тијела држава извозница, извозници, увозници и домаћи произвођачи исте или сличне робе, која је директно конкурентна, те остала домаћа и страна физичка и правна лица, које током поступка докажу свој директни правни и материјални интерес у вези с овом робом;
8. **“Земља извозница“** је земља поријекла робе, а у случају робе која се не извози на царинско подручје Босне и Херцеговине директно из земље поријекла, то је земља из које се роба увози.

7.2.1.2 Општи услови

Члан 23 – Опште заштитне мјере предвиђа могућност да Босна и Херцеговина, у одговарајућој ситуацији, предузме заштитне мјере у случају прекомјерног увоза одређеног производа. У овом случају, мјера се уводи на увоз одређеног производа без обзира на поријекло у складу са чланом XIX **GATT**-а 1994.

Међутим, став 2 истог члана дозвољава Босни и Херцеговини да предузима одговарајуће **билатералне заштитне мјере** према другој Чланици CEFTA-е, у складу са процедурама утврђеним у члану 24 CEFTA Споразума.

Основна разлика између мјера предвиђених чланом XIX **GATT**-а и билатералних заштитних мјера је у дужини трајања мјере, као и облику мјере (нпр. мјера у складу са чланом XIX GATT-а 1994. може бити царинска дажбина или количинско ограничење, док билатерална мјера може бити само у облику царинске дажбине).

Генерално, услови за предузимање заштитне мјере су када је увоз из друге Чланице CEFTA-е у тако повећаним количинама и под таквим условима да проузрокује или пријети проузроковањем:

- **озбиљне штете** домаћим произвођачима сличних или директно конкурентних производа на територији Босне и Херцеговине, или
- **озбиљних поремећаја** у било којем сектору привреде, који би могли довести до озбиљног погоршања економске ситуације у Босни и Херцеговини.

Члан 23 bis – Посебне заштитне мјере - као изузетак у односу на горе наведене принципе (опште заштитне мјере из члана 23), заснован је на посебној осјетљивости пољопривредног сектора. Као такав, даје могућност за одређене повољности у односу на примјену члана XIX **GATT**-а 1994., а везано за трговину пољопривредним производима.

Основи услов за примјену овог члана је постојање царинске концесије (на дати производ) која је одобрена у складу са **Анексом 3** Споразуму.

Одредбе овог члана предвиђају могућност увођења мјере заштите за одређени пољопривредни производ (за који постоји концесија) по убрзаној процедури. Оваква убрзана процедура, за разлику од члана 23, подразумеива да CEFTA Страна може,

- након претходног поступка (прелиминарне истраге) којим утврђује **постојање озбиљног поремећаја** на домаћем тржишту или домаћим регулаторним механизмима, а који је настао као резултат прекомјерног увоза датог производа из неке друге Стране, и
- покретања поступка консултација

предузети одговарајуће мјере које сматра потребним, до проналаска рјешења.

Заједничка изјава која се односи на чланове 22, 23 и 24 CEFTA Споразума, обавезује Чланице да прије увођења заштитних мјера имају на снази домаће прописе о заштитним мјерама, које су у складу са одредбама WTO-а. Будући да је 2002. године усвојила „**Одлуку о мјерама заштите домаће производње од прекомјерног увоза**“ („Службени гласник БиХ“, бр. 30/02) која је у складу са одговарајућим одредбама WTO-а, Босна и Херцеговина испуњава услове за увођење заштитних мјера у трговини са Чланицама CEFTA. Ове мјере морају бити уведене у складу са процедуром која је предвиђена Одлуком.

7.2.1.3 Процедура за покретање претходног поступка

Када се појави проблем прекомјерног увоза неког производа у БиХ, примјењује се горе наведена Одлука, и то на слиједећи начин:

1. Домаћа производња (домаћи произвођачи) морају да покрену иницијативу за покретање истраге о озбиљној штети или опасности од озбиљне шете због прекомјерног увоза истог или сличног производа на начин да, Министарству спољне трговине и економских односа БиХ (у даљем тексту: Министарство), доставе приједлог за покретање претходног поступка (члан 5 Одлуке). Приједлог мора бити достављен у писменој форми и мора да садржава слиједеће податке:
 - опис производа који се увози у повећаним количинама, с наведеном тарифном ознаком (**8 или 10 знакова**) и описом према прописима о царинској тарифи;

- назив фирме и сједиште произвођача, извозника и увозника увезеног производа;
- степен и износ повећаног увоза одређене робе у апсолутним и релативним количинама и вриједностима у односу на домаћу производњу и потрошњу;
- цијена увезене робе, посебно ако је дошло до значајног снижења цијене у поређењу са цијеном исте робе која је директно конкурентна;
- утицај на домаћу производњу изражен у кретањима привредних показатеља, као што су:
 - a) промјене учешћа на домаћем тржишту на основу повећаног увоза;
 - b) промјена обима продаје, производње, продуктивности, искоришћености производних капацитета, стање добити или губитака и утицај повећаног увоза на запосленост у одређеној производној дјелатности;
 - c) утицај увоза на снабдијевање домаћег тржишта и на повећање степена зависности од увоза;
 - d) снижење цијена исте робе, која је директно конкурентна или спречавање раста цијена до којег би нормално дошло;
 - e) повећање залихе увозне робе на домаћем тржишту.

Ови подаци морају указивати на директну узрочну везу између прекомјерног увоза и утицаја на домаћу производњу.

Напомена: Ради бољег разумијевања претходно наведених показатеља, у осјенченом пољу, дајемо листу фактора доказивања озбиљне штете и узрочне везе прекомјерног увоза и штете.

У доказивању озбиљне штете, морају се узети у обзир мјерљиви фактори који се односе на производ за који се тражи заштита:

- *Укупна потрошња тог производа у посљедње 3-4 године (и домаћег и увозног),*
- *Капацитети и искоришћеност капацитета домаће производње у посљедње 3-4 године за тај производ,*
- *Домаћа производња тог производа у посљедње 3-4 године,*
- *Количина продаје тог домаћег производа у посљедње 3-4 године,*
- *Залихе тог производа код домаћих произвођача у посљедње 3-4 године,*
- *Запосленост код домаћих произвођача у посљедње 3-4 године,*
- *Удио на тржишту домаћих произвођача у посљедње 3-4 године,*
- *Упоредба увозних и домаћих цијена истог производа или директно конкурентног производа у посљедње 3-4 године,*
- *Профитабилност домаће производње у посљедње 3-4 године,*
- *Продуктивност домаће производње у посљедње 3-4 године;*

Да би се доказало постојање везе између повећања увоза и озбиљне штете слиједећи остали фактори требају бити узети у обзир:

- *Ефекти промјена у потрошњи,*

- *Ефекти конкуренције између домаћих произвођача,*
- *Алтернативни производи и промјене у навикама потрошача,*
- *Производни капацитети,*
- *Промјене у трошковима производње,*
- *Ефекти промјена у извозу домаћих производа (константан пад извоза).*

2. Након достављања података, Министарство мора у року од 15 дана да испита да ли је приједлог поднесен у складу са горе наведеним условима, те да обавијести подносиоца да ли је захтјев потпун или непотпун. У случају непотпуног приједлога, подносилац има рок од 15 дана да исти допуни.
3. У току ових 30 дана, Министарство је обавезно да у складу са чланом 24 CEFTA-е, прије покретања претходног поступка, покуша билатерално (путем директних консултација) ријешити проблеме са Чланицом против које жели започети истрагу за утврђивање основа за доношење билатералне заштитне мјере.
4. Када консултације не доведу до задовољавајућег рјешења, а поднесени приједлог је у складу са захтјевима из члана 5 Одлуке, Босна и Херцеговина може донијети Одлуку о покретању претходног поступка, те исту објавити у Службеном гласнику БиХ (у складу са чланом 7 Одлуке).
5. У истом тренутку, Министарство је обавезно да обавијести другу Страну и Заједнички одбор CEFTA-е (члан 24, став 3, CEFTA Споразума). Ово обавјештење мора садржавати све релевантне информације. Заједнички одбор ће, у том случају, донијети препоруку у року од 30 дана.

7.2.1.4 Увођење мјере

1. У случају постојања ванредних и критичних околности које захтијевају хитно дјеловање, Босна и Херцеговина може увести привремену мјеру у року од 15 дана (да би се добили коментари заинтересованих страна у складу са чланом 7 Одлуке) од објављивања. Привремена мјера се може донијети само у трајању од максимално 200 дана и може бити само у облику повећања царинске стопе, у складу са чланом 15 Одлуке.
2. Након што протекне 30 дана од обавјештења споменутог у тачки 5 (7.2.1.3 Процедура за покретање претходног поступка), Савјет министара БиХ може увести заштитну мјеру која мора да садржи податке из члана 10 Одлуке.
3. Билатерална заштитна мјера може бити у форми повећане царинске стопе за Чланице CEFTA-е, и то (став 5, члан 24 CEFTA-е):
 - MFN царинске стопе која се примјењује у БиХ и која је на снази када је активност предузета, или

→ MFN царинске стопе која се примјењује у БиХ и која је на снази на дан који непосредно претходи дану ступања на снагу CEFTA Споразума.

4. Дужина трајања **билатералне заштитне мјере** неће прелазити годину дана и могуће је обновити је само на још једну годину дана. Ни једна мјера се неће примјењивати на увоз производа који је претходно био предметом такве мјере у периоду од двије године од истека мјере.

7.2.2 Антидампиншке мјере

Члан 22 Споразума има два става. Први даје услове за доношење антидампиншких мјера, док други подцртава обавезу обавјештавања о њима. Такође, постоји одредба која одређује да се овај став треба тумачити заједно са Заједничком изјавом о члановима 21, 22 и 23, која наводи да чланице CEFTA-е неће примјењивати антидампиншке мјере без одговарајућих домаћих прописа. Обзиром да је **“Одлука о поступку и начину утврђивања антидампиншке и компензационе дажбине”** („Службени гласник БиХ“, бр. 77/05) донесена 2005. године (у даљем тексту: Одлука), Босна и Херцеговина испуњава услове из Заједничке изјаве.

7.2.2.1 Дефиниције

1. **Антидампиншке дажбине** - Ријеч је о дажбинама које се уводе у случају да истрага покаже слиједеће: дошло је до дампинга, нанијета је штета индустрији БиХ и примјена мјера је у интересу БиХ. Дажбине се обично уводе у двије фазе: прво, привремене дажбине чије је максимално трајање **девет мјесеци**, а које се уводе да би се обезбиједила привремена олакшица индустрији БиХ док се не донесе коначна одлука и друго, након ових слиједе коначне дажбине које обично важе **пет година**, иако би требале остати на снази колико је год потребно да би се сузбио дампинг који узрокује штету, с тим да је увођење наведених мјера у интересу БиХ.
2. **Дампинг** - За производ се сматра да је над њим извршен дампинг уколико је његова извозна цијена у БиХ нижа од упоредиве цијене дотичног производа у оквиру уобичајених трговинских услова у земљи извозници.
3. **Дампиншка маржа** - Дампиншка маржа представља разлику између нормалне вриједности и извозне цијене. Дампиншка се маржа обично исказује као пондерисани просјек свих трансакција које су узете у обзир.
4. **Интерес БиХ** - Представља трећи основни елемент процеса антидампинга будући да, поред дампинга и штете, мора постојати налаз да је у интересу БиХ да уведе антидампиншке мјере.
5. **Календарска година** - Период који почиње 1. јануара и завршава се са 31. децембром дате године.

- 6. Несарађивање** - Уколико заинтересована страна не сарађује, или сарађује само дјелимично, тако да се Министарству спољне трговине и економских односа БиХ (у даљем тексту: Министарство) ускраћују значајне информације, вјероватно је да ће наведено имати негативан резултат по ту заинтересовану страну. У бити, у овом случају, Министарство ће темељити свој случај на информацијама које су му доступне, односно на жалби. Министарство ће узети у обзир да заинтересована страна не сарађује под слиједећим околностима: уколико страна забрани приступ потребним информацијама унутар предвиђеног временског рока, уколико страна не пружи потребне информације унутар предвиђеног временског рока, уколико страна у великој мјери омета истрагу, те у случају да страна пружи лажне или обмањујуће информације.
- 7. Повјерљивост** - Извозници или подносиоци захтјева могу у документима, који ће се дати на увид другим заинтересованим странама, не навести повјерљиве информације, под условом да припреме сажетке који садрже информације које се не сматрају повјерљивим. Информације које су у овом контексту достављене Министарству, могу се користити само у сврху антидампиншке истраге. У суштини постоје двије врсте информација које се пружају у оквиру антидампиншке истраге: информације које су повјерљиве природе и оне које се дају по основу повјерљивости.
- 8. Производ** - Производ који је предмет истраге и који је дефинисан у обавјештењу о покретању испитног поступка.
- 9. Пуштање у слободан промет** - Случај када је царина плаћена на граници БиХ и када је роба у слободном промету унутар БиХ.
- 10. Расположиве чињенице** - У случајевима када заинтересована страна одбија приступ потребним информацијама, или их не пружи на неки други начин до предвиђеног рока, или у значајној мјери омета истрагу, привремени или коначни налази се могу утврдити на основу расположивих чињеница. Уколико се утврди да је достављена лажна или обмањујућа информација, информација се може занемарити и могу се искористити расположиве чињенице. Стога је у интересу страна које су укључене у антидампиншки поступак да активно сарађују.
- 11. Рефундација** - Ријеч је о поврату новца увозницима у случају да ови могу показати да антидампиншке дажбине које су платили премашују дампиншку маржу или маржу штете.
- 12. Сличан производ** - Ријеч је о производу који се пореди на извозном и домаћем тржишту. Потребно је да производ буде или идентичан, односно једнак по свим аспектима, или би требао имати карактеристике које су јако сличне карактеристикама производа који је у питању, при чему се у обзир требају узети слиједећи фактори: главне физичке и техничке карактеристике, односно хемијски састав и физичке особине, употреба производа, функција производа и купчева представа о производу.
- 13. Штета** - Означава материјалну штету по интерес БиХ, пријетњу материјалном штетом по интерес БиХ, или стварно ометање развоја индустрије БиХ.

14. Упитник - Упитник је документ који Министарство шаље извозницима, увозницима и индустрији БиХ, а у којем се траже све информације које су значајне за истрагу коју проводи Министарство; ријеч је о детаљном, дугом и сложеном документу и потребно га је јакo пажљиво испунити.

15. Узрочна веза - Мора постојати доказ везе између дампиншког увоза и штете.

7.2.2.2 Захтјев за прописивање антидампиншке дажбине

Уколико индустрија у Босни и Херцеговини сматра да јој дампиншки увоз узрокује материјалну штету, може поднијети формалну, писмену жалбу Министарству, уз доказ дампинга и штете те њихове међусобне везе. Наведено могу индивидуално урадити саме БиХ компаније или организација која представља БиХ индустрију.

Министарство ће проучити жалбу да би утврдило постоји ли довољно доказа да се оправда отварање формалне истраге. Уколико постоји довољан доказ дампинга, штете и њихове узрочне везе, Министарство је обавезно да отвори поступак.

7.2.2.3 Садржина захтјева

У случају да Министарство утврди да не постоји довољан доказ дампинга или штете, или уколико жалбу не подржава "већински удио" индустрије о којој је ријеч, жалба ће бити одбијена. У складу с тим, жалбу морају подржати произвођачи из БиХ који чине више од **50% производње истог или сличног производа** (став 2, члан 28 Одлуке).

Произвођачи из БиХ који су повезани са произвођачима наводно дампиншког производа, или они који су и сами увозници овог производа, могу бити искључени за потребе ове калкулације (став 3, члан 28 Одлуке).

Сама изјава да је дошло до дампинга, односно непотврђена релевантним доказом, није довољна. Да би се захтјев сматрао релевантним неопходно је уз захтјев доставити и слиједеће податке (став 5, члан 28 Одлуке):

- а) назив фирме и сједиште подносиоца захтјева. Када се захтјев подноси у име домаће производње мора се навести производња у име које се захтјев подноси с пописом свих домаћих произвођача исте робе (или удружења домаћих произвођача исте робе), те што прецизнији опис обима и вриједности домаће производње исте робе коју производе ти произвођачи;
- б) опис робе која се увози у повећаним количинама, с наведеном тарифном ознаком (8 или 10 знакова) и описом према прописима о царинској тарифи;
- ц) цијену увезене робе, назив земље или земаља поријекла или извоза, назив сваког познатог извозника или страног произвођача и попис увозника који увозе робу из захтјева;

- д) податке о цијенама исте робе која је намијењена потрошњи на домаћем тржишту земље или земаља извоза, те податке о извозним цијенама;
- е) податке о обиму увоза, утицају тог увоза на цијене исте робе на домаћем тржишту као и могући каснији утицај увоза на домаћу производњу.

Без ових података, Министарство ће одбацити захтјев као неоснован.

7.2.2.4 Одлука о покретању испитног поступка

Уколико захтјев испуњава све наведене услове, Министарство ће покренути испитни поступак. Након што се донесе одлука о отварању формалног испитног поступка, доноси се тзв. **“обавјештење о покретању испитног поступка”**, те објављује у Службеном гласнику БиХ.

“Обавјештење о покретању” садржи низ кључних елемената (став 2, члан 30 Одлуке):

- а) датум покретања испитног поступка;
- б) податке о роби која се испитује;
- ц) назив земље извознице или попис земаља извозница, односно поријекла на које се испитни поступак односи;
- д) кратак приказ захтјева за покретање испитног поступка;
- е) адреса на коју заинтересоване стране требају послати примједбе или евентуално друге доказе;
- ф) доказе на основу чега се у пријави тврди да је дошло до дампинга или опис поступка субвенционисања које треба истражити;
- г) кратак приказ чињеница на којима се евентуална штета заснива;
- х)¹ рок у којем заинтересоване стране или лица која су они овластили за подношење захтјева могу изнијети своје ставове, мишљења и писмене доказе, те у којем могу захтијевати усмено саслушање.

Све познате заинтересоване стране, што укључује владу земље(аља) извозника, ће бити обавјештене, што врши Министарство.

7.2.2.5 Испитни поступак

Испитни поступак који проводи Министарство ће, одвојено и истовремено, обухватити и дампинг и штету. Као први корак, Министарство ће издати упитник за извознике и увознике именоване у жалби како би се процијенио дампинг, те за произвођаче из БиХ, како би се процјенила штета. У овим ће се упитницима тражити

¹ Овај рок не може бити мањи од 15 дана

опште информације о компанији, те посебне информације које се односе на оперативну статистику (нпр. промет, количину и вриједност продаје, итд).

Од кључног је значаја да компаније поштују законске рокове за испуњавање и достављање ових упитника. Законски рок је **тридесетседам** дана од дана када су послати. У пракси је, међутим, дато **четрдесет дана** од датума званичног објављивања обавјештења о покретању. Морају се обезбједити попуњене верзије упитника које ће садржавати повјерљиви и јавни дио.

Упитник и посјете у сврху провјере које потом слиједе, представљају централни дио антидампиншке истраге. Као такви, изузетно је важно, и од кључног је значаја, да извозници сарађују у току истраге, не само тако што ће доставити испуњене упитнике до предвиђеног рока. У случају потребе, након што се упитници испуне и врате, (те након што је компанија дала свој пристанак, а обавјештена је и дипломатска мисија земље извознице у БиХ) дужносници Министарства посјећују канцеларије свих учесника- произвођача из БиХ, увозника и извозника, како би провјерили одговоре.

Ове тзв. **“посјете у сврху провјере”** представљају гаранцију да је истрага праведна и да обезбјеђује да ће се свака будућа одлука базирати на чврстим доказима који су у потпуности провјерени. Уколико компанија не сарађује, вршиоци истраге ће морати користити најбоље расположиве информације. Ово ће, генерално, произвести лошије резултате по извозника који не сарађује у поређењу са извозницима из исте земље који су сарађивали у испитном поступку.

Компанија над којом се проводи испитни поступак би требала именовати два или три члана вишег руководства како би координирали испуњавање упитника, те сарађивали са вршиоцима истраге. То су обично шеф рачуноводства, руководилац производње и/или руководилац продаје. Именујући особље за наведену сврху, компанија може помоћи да испитни поступак напредује што је могуће ефикасније и неометано, уз минимално ометање пословања.

Компанија такође помаже вршиоцима испитног поступка да дођу до свих потребних информација, при чему се на минимум своди ризик да ће се Министарство морати служити информацијама које су расположиве из других извора. Овим ће се обезбједити да одлуке које се донесу на крају испитног поступка што реалније одражавају ситуацију у којој се компанија налази.

На крају је потребно имати у виду да закон обавезује вршиоце антидампиншког испитног поступка да поштују повјерљивост свих информација које су им дате у току испитног поступка; свака информација коју добију ће бити кориштена само у сврху за коју је тражена.

7.2.2.6 Временски оквир испитног поступка

Испитни поступак о антидампишком случају треба бити закључен у року од **једне године**, а максимално у року од **18 мјесеци** од дана објаве одлуке о покретању поступка (став 9, члан 31 Одлуке). Након завршетка поступка, Министарство је дужно да предложи коначну антидампиншку дажбину Савјету министара БиХ или да одбије захтјев (заустави процедуру).

7.2.2.7 Привремене и коначне антидампиншке дажбине

Након истека **60 дана** од дана објаве формалне одлуке о започињању испитног поступка у Службеном гласнику БиХ, уколико Министарство покаже да је дошло до дампинга, при чему је нанијета штета БиХ индустрији и интерес БиХ захтијева интервенцију, Министарство ће предложити Савјету министара БиХ наметање привремене дажбине. Оне могу бити уведене на период од **4 мјесеца** са могућим продужењем до **9 мјесеци**.

Након њиховог увођења, увозници производа на које се привремене дажбине односе морају, приликом увоза робе, платити антидампиншку дажбину (или положити инструмент обезбјеђења плаћања) која ће бити враћена уколико се заустави процедура испитног поступка.

Привремена антидампиншка дажбина се прописује за сваког појединачног произвођача или извозника производа у Босну и Херцеговину.

7.2.2.8 Коначна антидампиншка дажбина

Ако Министарство утврди да је у периоду на који се односи испитни поступак постојао дампиншки увоз који је проузроковао штету, предлаже Савјету министара БиХ увођење коначне антидампиншке мјере. Коначна антидампиншка дажбина се примјењује на производе увезене у БиХ од дана објаве покретања испитног поступка у Службеном гласнику БиХ.

Уколико је прије доношења коначне антидампиншке дажбине на снази била привремена антидампиншка дажбина, увозник ће остварити рефундацију уколико је коначна дажбина мања од привремене, а уколико је коначна дажбина већа од привремене увозник неће платити разлику.

Коначна антидампиншка дажбина се прописује за сваког појединачног произвођача или извозника производа у Босну и Херцеговину. За оне произвођаче или извознике који сарађују у току испитног поступка коначна антидампиншка дажбина може бити мања. Коначна антидампиншка дажбина не може бити на снази дуже од **5 година** од дана објаве коначне антидампиншке дажбине у Службеном гласнику БиХ.

7.2.2.9 Договор о цијенама

У случају да испитни поступак Министарства покаже да постоји потреба за антидампиншким дажбинама, извозници могу понудити тзв. **“договор о цијенама”** како би се цијене повећале до нивоа на којем се отклања штета или дампинг. Уз услов да се може ефикасно пратити, ова врста удруживања може се прихватити као алтернатива дажбинама.

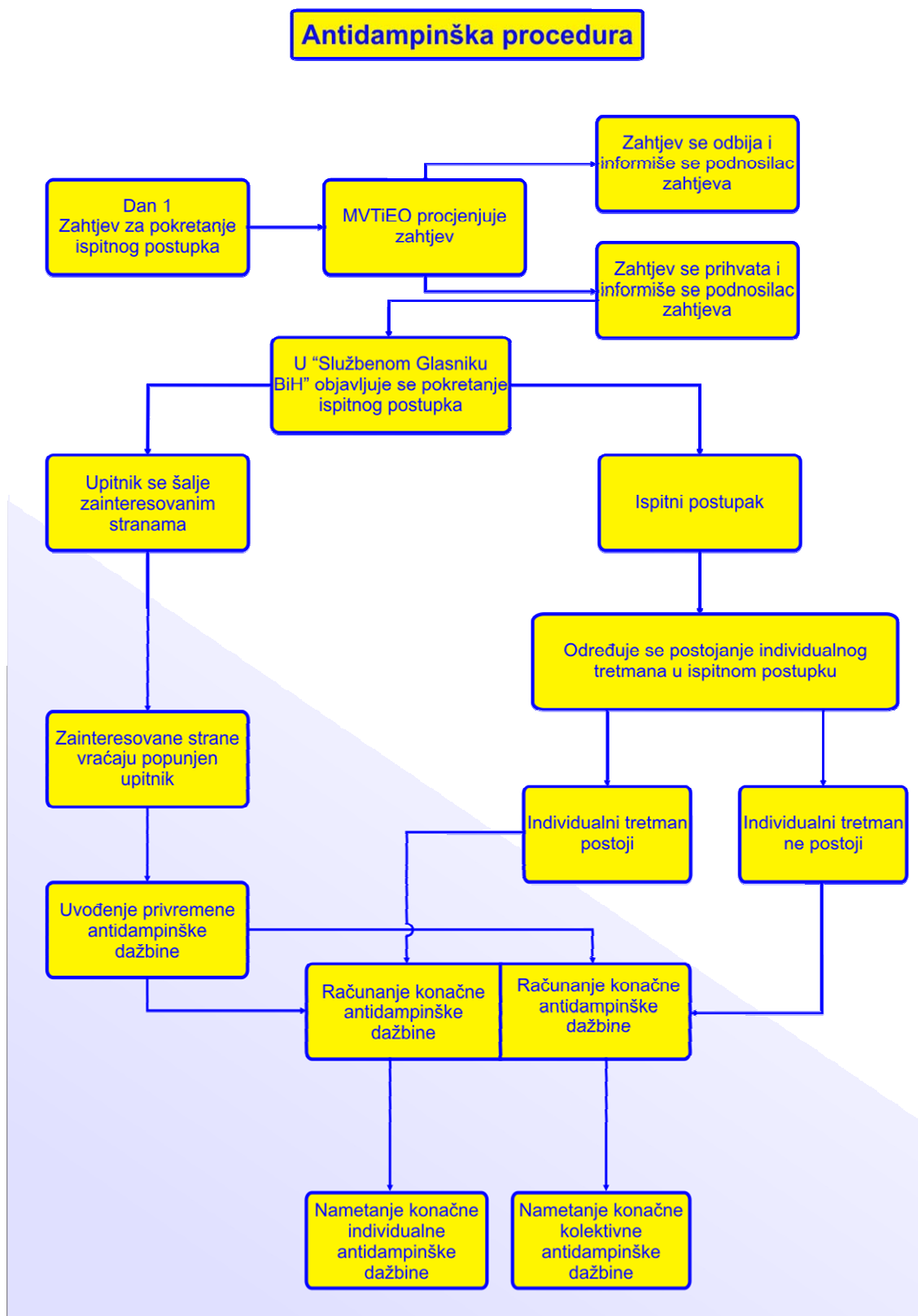
Међутим, мора се нагласити да се ради о антидампиншкој мјери, тако да, уколико дође до кршења или опозива договора о цијенама, антидампиншка дажбина ће бити одмах наметнута. Попут антидампиншких дажбина и договор о цијенама важи **пет година** и аутоматски истиче уколико дође до продужења периода важења дажбина што зависи од резултата прегледа.

Такође је потребно истаћи да Министарство није обавезно да прихвати договор о цијенама уколико сматра да понуда за договор о цијенама није довољна да би се елиминисао штетни дампинг. Исто тако, уколико је познато да је компанија у прошлости прекршила споразум о договору о цијенама, и то ће се узети у обзир. Уколико се сматра да компанија није сарађивала током истраге, Министарство неће прихватити договор о цијенама.

7.2.2.10 Провјера антидампиншких дажбина

Основни циљ провјере антидампиншке дажбине је да се утврди потреба ревизије антидампиншке дажбине. Поступак провјере се покреће *ex officio* од стране Министарства или на захтјев извозника у БиХ, увозника у БиХ или БиХ произвођача. Захтјев мора садржавати доказе који указују на потребу провјере (беспотребност антидампиншке дажбине). Трајање процеса провјере антидампиншке дажбине је **1 годину** дана а максимално **15 мјесеци**.

Ради лакшег разумијевања, у наставку дајемо гафички приказ процедуре за примјену анти-дампиншких дажбина.

8. ПОГЛАВЉЕ VI – Нова трговинска питања

Ово Поглавље обухвата чланове 26 до 39 Споразума. Обзиром да ни билатерални уговори о слободној трговини као ни „стара“ CEFTA нису садржавали одредбе које детаљније уређују четири области: услуге, инвестиције, јавне набавке, заштита интелектуалне својине, ово је истовремено новина и побољшање у CEFTA Споразуму. На први поглед, чини се да ове области немају претјерану везу са трговином робама, која чини окосницу Споразума. Ипак, имајући у виду ширу слику трговине од пуке размјене, циљ Страна да шире своју међусобну трговину, као и искуства из свијета, вјерујемо да ће се и теоретски и практично показати важност нових одредби.

8.1 Услуге

Важност услуга је и теоретски и практично доказана у свијету. Томе у прилог говори и чињеница да највеће економске силе у свијету имају високу стопу (преко 60%) учешћа трговине услугама у својим бруто друштвеним производима. Штавише, услуге су неминовна пратећа компонента трговине робама.

Дио Поглавља који се односи на услуге обухвата чланове 26 до 29 и утврђује: обим и дефиниције, циљеве, електронску трговину и развојну клаузулу. У процесу преговора одлучено је да се у овој фази не иде са либерализацијом сектора услуга. Ово из најмање неколико разлога:

- **Прво**, слободна трговина услугама, у складу са чланом В **Општег споразума о трговини услугама WTO-а (GATS)**, који је пандан члану XXIV **GATT-а** 1994 (за робе), подразумијева могућност одступања од MFN третмана, тј. давање већих повластица једној или више земаља, под условом да:
 - а) обухвата значајан број сектора, и
 - б) обезбјеђује непостојање или суштинско укидање сваке дискриминације међу уговорним странама.

- У ситуацији када неколико Потписница CEFTA-е још увијек води преговоре о приступању WTO-у, било би практично немогуће одредити које су то додатне концесије које би биле одобрене CEFTA Странама, када је непознат MFN (или полазни) ниво.

- **Друго**, процес приватизације великих компанија које се баве пружањем услуга (нпр. у сектору телекомуникација) још увијек није завршен, па би то додатно отежало евенуалне преговоре.

- **Треће**, трговина услугама које су за разлику од роба „неопипљиве“, врло је специфична и релативно нова и неразвијена у земљама региона, па би, у овом тренутку, у примјени вјероватно дошло до бројних проблема.
- **Четврто**, проблеми у вези дефинисања неких роба, које се чак некада дефинишу „услугом“ а некада „робом“ (нпр. електрична енергија).

Ипак, Споразум је заправо у члану - Развојна клаузула „припремио терен“ за тренутак када Стране одлуче да иду у процес преговора о међусобној либерализацији услуга, а да ће обавезе преузете таквим преговорима бити утврђене у распоредима који ће чинити саставни дио Споразума.

8.2 Инвестиције

Последњих деценија тренд је да се регулација инвестиција у свијету прихвата као дио трговинских споразума, при чему трговина остаје њихова главна компонента. Експанзија ових споразума, који покушавају да олакшају међународну трговину и прекогранично кретање фактора производње, сматра се новим феноменом са потенцијално дубоким импликацијама на међународне трговинске односе (нпр. до половине 2005. године, закључено је више од 200 оваквих споразума, а најпознатији су: Уговор о оснивању ЕЗ из 1957, NAFTA и MERCOSUR из 1994, SAFTA из 2004, итд). Битно је истаћи да, упркос покушајима преговарања, до данас није потписан ни један јединствени мултилатерални споразум који регулише унапређење и заштиту страних инвестиција на територијама Страна.

У циљу избјегавања недоумица, WTO Споразум о инвестиционим мјерама везаним за трговину - **TRIMS** споразум, квалитативно је другачији мултилатерални оквир за инвестиције. Он ограничава коришћење одређених инвестиционих мјера које нарушавају трговину и обавезује WTO чланице да у свом законодавству уклоне све ТРИМС мјере које нису конзистентне са **Чланом III** (Национални тертман) и **Чланом XI** (Елиминација количинских ограничења) **GATT**-а 1994.

Одредбе о инвестицијама у CEFTA Споразуму налазимо у члану 1, Поглављу VI (чланови 30 до 33 са припадајућим **Анексом 6**), односне одредбе Поглавља VII, које се односе на правила функционисања, успостављање Заједничког одбора и управљање провођењем Споразума, а посебно у члану 43 и **Анексу 9**, те у Заједничкој изјави о сарадњи и помоћи. Правилно разумијевање одредби о инвестицијама подразумева њихово интегрално посматрање заједно са концизним и правилним разумијевањем текстова споразума из **Анекса 6**, те закона и прописа који регулирају ову област, како домаћим, тако и међународним, укључујући и макар дјелимична знања о превенцији, рјешавању спорова и правилима арбитраже.

Поглавље VI - Дио Б обухвата четири члана, од 30 до 33, и утврђује: обим примјене, циљеве, третман инвестиција и развојну клаузулу.

- **Обим** – Чланом 30 потврђена су права и обавезе према закљученим билатералним споразумима о унапређењу и заштити инвестиција, као *lex specialis* прописом. Сви споразуми закључени између Страна наведени су у **Анексу 6**, што у односу на Босну и Херцеговину значи да се за инвестиције примјењују одредбе споразума о унапређењу и заштити инвестиција уговорене са Хрватском, Црном Гором, Македонијом и Србијом са УНМИК/Косовом². За остале земље Чланице CEFTA 2006 (када је у питању БиХ, то је Албанија), важе одредбе споразума CEFTA 2006 које се односе на инвестиције или национални правни оквири, све до закључења билатералних споразума о унапређењу и заштити инвестиција, при чему се морају узети у обзир општа изузећа од Националног третмана (НТ) и Третмана најповлаштеније нације (MFN третман), као и предности Развојне клаузуле.
- **Циљеви** – Стварање и одржавање стабилних, повољних и транспарентних услова, као и промоција и олакшавање инвестирања за инвеститоре Страна у складу са домаћим законима и прописима, у ствари су само генерално оквир остављен Страни домаћину и њеној политици која гласа “за” или „против“ страних инвестиција.
- **Третман инвестиција** – Чланом 32 дат је једнак и праведан третман и пуна заштита и сигурност инвестиција, Третман најповлаштеније нације и Национални третман инвестицијама које потичу из Страна, чиме се инвестицијама инвеститора Страна даје најмање исти третман који је дат властитим инвеститорима или инвеститорима треће Стране. Овакве одредбе садржане су и у билатералним споразумима о унапређењу и заштити страних инвестиција, те је тако, на бази MFN третмана, постигнуто одобравање једнаког третмана за стране инвестиције на територији Страна, чак и за оне Стране које, до сада, нису закључиле ове билатералне споразуме. Одобрена су и генерална изузећа од недискриминаторског третмана, НТ и MFN третмана, која се одобравају у складу са међународним мултилатералним споразумима, конвенцијама и аранжманима, који регулишу сектор страних инвестиција у међународним оквирима.
- **Развојна клаузула** – постигнута је одређеност Страна за ревизију правног оквира у погледу инвестиција, размјену информација о овим питањима, те испитивање могућности додатних предности за инвеститоре Страна, или чак трећих држава.

Арбитража према члану 43 и **Анексу 9 – Успостављање и функционисање Арбитражног трибунала**, разликује се у односу на одредбе билатералних споразума о унапређењу и заштити страних инвестиција. У случају настанка спора између Страна, а посебно спора између инвеститора једне Стране и Стране, предвиђене казне за неизвршење обавеза, према одредбама CEFTA Споразума су квалитативно и квантитативно другачије.

² Обзиром да су Бугарска и Румуније у међувремену постале чланице ЕУ, тј. изашле из CEFTA Споразума, одредбе о инвестицијама унутар CEFTA Споразума се на њих не примјењују. Међутим, у примјени је претходно закључен споразум о унапређењу и заштити инвестиција са Румунијом, док је исти споразум са Бугарском у току процеса преговора.

Имајући у виду остале одредбе споразума, чланове и анексе споразуму који се односе на сарадњу између Страна, Заједнички одбор и његове надлежности и активности, те могућности коришћења механизма пријатељских договора, дипломатских преговора и медијације, постоји широк спектар могућности рјешавања несугласица. Зато су мале шансе да ће се арбитражне процедуре, према одредбама CEFTA Споразума, у пракси и користити.

8.3 Јавне набавке

Дио Поглавља који уређује питања јавних набавки обухвата чланове 34 до 36. Ово питање опет, из специфичног угла гледања, има и специфичан значај. Разлике међу Потписницама у смислу постојања одговарајућих институција, прописа али и примјене су значајне. И овдје се морало наћи „заједнички именованац“, који са једне стране не би обавезивао „напредне“ Стране (међу којима је и Босна и Херцеговина) да праве кораке уназад, а са друге стране не би захтијевао од других Страна да практично преко ноћи усвоје прописе и успоставе функционалне институције.

Практично, ово питање је посебно важно јер је познато колико чести и новчано вриједни могу бити послови из области јавних набавки. Према информацијама којима располажемо, компаније из Босне и Херцеговине су врло заинтересоване да конкуришу за додјелу уговора о јавним набавкама у другим земљама, али првенствено на просторима земаља у региону.

У овој области је било потребно уредити најмање двије ствари: транспарентност поступака јавних набавки, без дискриминације, на начелима отворене и ефикасне конкуренције, те постепено отварање тржишта јавних набавки Страна, тако да добављачи других Страна не добију третман мање повољан од оног који се одобрава домаћим понуђачима роба, услуга и радова.

Врло конкретно, у првом случају се ради о недискриминацији по MFN основу, тј. истом третману добављача других CEFTA Страна у Босни и Херцеговини. Ова обавеза постоји од дана ступања на снагу CEFTA Споразума. У другом случају се ради о Националном третману, тј. недискриминацији страних у односу на домаће понуђаче. С обзиром на специфичност садржану управо у другом случају, предвиђено је постепено отварање до **1. маја 2010. године**.

Битно је напоменути да је **Закон о јавним набавкама Босне и Херцеговине („Службени гасник БиХ, бр. 49/04, 19/05, 52/05, 8/06, 24/06 и 70/06)**, већ предвидио једнак третман добављача и активну и отворену конкуренцију. Међутим, Савјет министара Босне и Херцеговине је, путем **Одлуке о обавезном коришћењу преференцијалног третмана домаћег у поступку јавних набавки („Службени гласник БиХ“, бр. 105/06)**, у циљу обнове и заштите развоја привреде Босне и Херцеговине, а у сврху поређења понуда, утврдио умањење цијена домаћих понуда у висини од **10% за 2007. и 2008. годину**. Висина преференцијалног фактора за **2009. и**

2010. годину биће 5%. Дакле, преференцијални третман за Стране споразума престаје да важи са 01.05.2010. године. Ради бољег разумијевања, у наставку дајемо текст одговарајућих одредби Споразума:

2. Свака страна ће не касније од 1. маја 2010. године обезбиједити постепено и ефикасно отварање свог тржишта владиних набавки тако да, у односу на било које релевантне законе, прописе, процедуре и праксе, робе, услуге и добављачи других Страна добију третман не мање повољан од оног који се одобрава домаћим робама, услугама и добављачима. Нарочито, Стране ће обезбиједити да њихови субјекти:
- а. не третирају локалног добављача мање повољно од другог локалног добављача на основу степена страног партнерства, или власништва лица друге Стране; и
 - б. не дискриминишу локалне добављаче на основу тога што су робе или услуге које тај добављач нуди за одређену набавку, робе или услуге друге Стране.

Трећи члан којим се уређује област јавних набавки, као и у другим новим трговинским областима је Развојна клаузула. Њиме се најприје предвиђају редовне ревизије у напретку Страна у отварању њихових тржишта јавних набавки, те је утврђен и први рок (не касније од **1. маја 2008. године**) када ће Стране унутар Заједничког одбора размотрити примјену транспарентности и недискриминације по MFN основи. На основу ових „ревизија“ ће се пратити и напредак у смислу осигуравања Националног третмана садржаног у претходно цитираним одредбама.

Коначно, овај члан садржи и одредбу према којој ће Страна из Споразума, као и код права интелектуалне својине, у случају да некој трећој страни понуди предности веће од оних договорених CEFTA Споразумом, понудити адекватне могућности другим CEFTA Странама да ступе у преговоре с циљем проширења ових предности и на њих, али на реципрочној основи.

8.4 Заштита интелектуалне својине

Одредбе о заштити интелектуалне својине, међу новим питањима, можда највише дјелују „неопипљиво“. Међутим, имајући у виду кретања у свијету, као и чињеницу да ни сами нисмо свјесни колико заштићених права интелектуалне својине користимо у обичном свакодневном животу (компјутерски програми, књиге, носачи звука, и сл.), ова област тек добија на значају у Босни и Херцеговини, па и самом региону.

Важност заштите права интелектуалне својине из перспективе CEFTA Споразума је најмање двојака. С једне стране интерес БиХ привреде да њихова права буду адекватно заштићена како на домаћем тако и на тржиштима Потписница, а с друге интерес самог региона да у циљу повећања привлачности за улагања (домаћа и страна) обезбиједи „цијели пакет“, тј. уреди све области које се директно или индиректно тичу пословања.

Одредбе овог дијела обухватају чланове 37 до 39 Споразума и уређују: обим и дефиниције, циљеве и развојну клаузулу.

- **Обим и дефиниције** – као што сам назив каже, уређује обим примјене и дефинише шта се сматра правима интелектуалне својине.

- **Циљеви** – циљ је одобравање и обезбјеђивање адекватне и ефикасне заштите права интелектуалне својине. Као и у многим другим дијеловима које Споразум уређује, и овдје се појавило питање различитог степена институционалне изграђености и уређености ове области међу Потписницама CEFTA-е. Зато је, као заједнички основ, дефинисан одређени број међународних конвенција из области права интелектуалног власништва (**Анекс 7** Споразума), којима ће Потписнице приступити (оне које то већ нису), те до **1. маја 2014. године** предузети све потребне мјере за адекватно и ефикасно провођење обавеза које из њих произилазе.

- **Развојна клаузула** – као и други чланови ове природе, и овај заправо представља „одшкринута врата“ за даље ширење. С једне стране то је обавеза Стране да, у случају да понуди трећој страни (која није Страна из CEFTA Споразума) додатне предности или повластице, ступи у преговоре са CEFTA Странама, ради проширења тих предности или повластица на све њих на основи реципроцитета. Са друге стране, постоји обавеза Потписница да до **1. маја 2011. године** ревидирају садржај **Анекса 7** и евентуално га прошире додавањем нових конвенција из ове области.

9. ПОГЛАВЉЕ VII – Правила функционисања

Као што и сам наслов Поглавља каже, у овом дијелу Споразума су уређена питања али и институционалне структуре потребне за његово функционисање. Обухвата чланове 40 до 52.

- **Заједнички одбор** – Представља највише тијело за праћење у управљању провођењем Споразума. Чланови Заједничког одбора су ресорни министри свих Потписница. Прва и конституирајућа сједница Заједничког одбора је одржана у Охриду, 28. септембра 2007. године. Том приликом је усвојен Пословник о раду Заједничког одбора као и сет других одлука неопходних за функционисање Споразума (нпр. одлука о успостављању заједничке листе медијатора, одлука о успостављању под-одбора, итд.).
- **Процедура Заједничког одбора** – састанци Заједничког одбора се одржавају кад год је то потребно, а најмање једном годишње. Заједнички одбор одлучује концезусом. Може да успостави одговарајућа тијела за која сматра да су му потребна у испуњавању његових задатака. На првој сједници Заједничког одбора успостављена су три под-одбора, и то: Под-одбор за пољопривреду и санитарне и фитосанитарне мјере, Под-одбор за техничке баријере и нецаринске баријере трговини и Под-одбор за царинска питања и поријекло робе.
- **Испуњавање обавеза и консултације** – овим чланом се уређује обавеза поштовања уговорених одредби, као и процедуре и рокови за консултације у ситуацијама када једна Страна сматра да нека друга Страна не испуњава своје обавезе, те поступак медијације као једне од новина у механизму за рјешавање спорова.
- **Арбитража** – Поступак арбитраже је још једна од новина у CEFTA Споразуму. Конкретно, одредбе о арбитражи значе постојање механизма за ефикасније рјешавање спорова међу Странама. Дакле, спорови који настану у смислу тумачења или примјене уговорених одредби могу, уколико се не ријеше директним консултацијама или унутар Заједничког одбора, бити упућени на арбитражу. Успостављање и функционисање арбитражног трибунала је уређено **Анексом 9** Споразума. Одлуке трибунала су коначне и обавезујуће за све Стране у спору.
- **Транспарентност** – одредбе овог члана имају посебну важност због чињенице да обавезују све Стране да одмах објаве било који пропис, судску одлуку и сл. у вези са питањем које обухвата Споразум. Штавише, свака Страна има обавезу да одмах одговори конкретним информацијама на све захтјеве неке друге Стране о било којој од мјера у општој примјени или међународним споразумима које припадају или утичу на CEFTA Споразум. У ту сврху, уговорена је успостава контактне тачке у свакој од Страна којој ће такви захтјеви бити упућивани.

- **Општа развојна клаузула** – предвиђа могућност да Стране, уколико се за то покаже потреба, продубе односе успостављене овим Споразумом, на подручја која њиме нису обухваћена.

- **Измјене** – Споразум се може мијењати на исти начин како је и закључен, дакле у складу и под условима предвиђеним националним законодавством Потписница.

- **Приступање споразуму** – овај Споразум је отворен за приступање нових чланица, уз пристанак свих Страна, те у складу са роковима и условима који буду утврђени у споразуму о приступању закљученом између свих Страна у овом Споразуму и чланице која приступа.

10. Заједничке изјаве

Заједничке изјаве представљају интегрални дио Споразума, али због своје природе не припадају главном тексту Споразума, па су у том смислу и издвојене. Ово, наравно, не умањује њихову важност а тиме и обавезе које намећу.

10.1 Заједничка изјава у вези примјене WTO правила и процедура

“У мјери у којој се дају референце у контексту овог Споразума на правила и процедуре утврђене у Анексу 1А, Анексу 1Б и Анексу 1Ц Маракешког споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, Стране су сагласне да их примјењују без обзира да ли су или нису чланице WTO-а”.

Коментар:

Већ је поменуто да све Потписнице CEFTA-е још увијек нису чланице Свјетске трговинске организације (WTO). У циљу једнаког тумачења и примјене појединих одредби Споразума, у којима постоји референца на правила и процедуре Маракешког споразума о оснивању WTO-а, дошло се до текста ове Заједничке изјаве, којом су Стране изјавиле своју сагласност да исте примјењују (у наведеним случајевима) без обзира на статус њиховог чланства у WTO-у.

10.2 Заједничка изјава о сарадњи и помоћи

“Стране ће настојати, гдје је то могуће, да развијају економску и техничку сарадњу и помоћ како би пружиле једна другој, посебно, мада не искључиво:

- a. савјете о начинима организовања одговарајуће подстицајне инфраструктуре за инвестиције, укључујући агенције за промовисање инвестиција;*
- b. оквире и процедуре за стимулисање заједничких инвестиција, заједничких подухвата и производње за тржишта трећих земаља;*
- c. програме обуке са циљем постизања бољег разумијевања њихових одговарајућих система владиних набавки и статистика као и бољег приступа њиховим тржиштима;*
- d. једну или више ниже наведених активности у вези права интелектуалне својине:*
 - (i) правне савјете (коментари о нацртима закона, судским и административним одлукама, провођењу и другим питањима у вези са заштитом права интелектуалне својине);*
 - (ii) савјете о начинима организовања административне инфраструктуре, као патентне канцеларије, друштва за наплату и инспекцијски органи;*
 - (iii) обуку на пољу управљања и техника управљања правима интелектуалне својине;*

- (iv) конкретну обуку судија, тужилаца, адвоката, царинских и полицијских службеника, те инспектора, како би се провођење закона учинило ефикаснијим; и
- (v) активности на изградњи свијести за приватни сектор и цивилно друштво о заштити и значају права интелектуалне својине“.

Коментар:

Свјесне сложености новог Споразума, као и потребе али и интереса свих Страна да у њему препознају и искусе користи, Стране су кроз ову Изјаву, и на формалан начин, изразиле своју сагласност да развијају економску и техничку сарадњу како би, једна другој, пружиле, помоћ савјете, обуке итд. Сама Изјава не представља исцрпну листу могуће помоћи већ само оно што се, у тренутку преговора, сматрало најважнијим. Дакле, Стране су слободне да прошире своју сарадњу и на области које нису наведене, уколико се за то покаже потреба.

10.3 Заједничка изјава о члановима 20 и 21

- “1. Стране у овом Споразуму ће не касније од 1. маја 2010. године обезбједити примјењливост одговарајућих одредби у свом домаћем законодавству.
2. Одредбе о конкуренцији у домаћем законодавству односних Страна биће усклађене са начелима чланова 81, 82, 86 и 87 Уговора о оснивању Европске заједнице.
3. Стране ће у периоду наведеном у ставу 1 успоставити оперативно независно тијело које ће бити надлежно за примјену правила конкуренције и државне помоћи“.

Коментар:

Први **Закон о конкуренцији** („Службени гласник БиХ“, бр. 30/01) по први пут у Босни и Херцеговини је регулисао заштиту тржишне конкуренције. Иако је овај Закон садржавао дјелимично основна правила конкуренције Европске заједнице, посебно члана 81 и 82 Уговора о оснивању Европске заједнице, ипак није пратио достигнућа савременог европског законодавства. Ради тога је донесен **нови Закон о конкуренцији** („Службени гласник БиХ“, бр. 48/05 и 76/07), ступио на снагу 26.07.2005. године, који је у великој мјери усклађен са прописима и праксом тржишне конкуренције Европске заједнице.

Конкуренцијски савјет Босне и Херцеговине (основано 2004. године) има искључива овлаштења у одлучивању о постојању забрањеног конкуренцијског дјеловања на тржишту Босне и Херцеговине и његове одлуке су обавезујуће на цијелој територији Босне и Херцеговине. На основу овога Закона, Конкуренцијски савјет је донио 11 подзаконских /provedбених аката који обезбјеђују ефикасност, транспарентност и проводљивост свих аспеката заштите тржишне конкуренције.

Закон се примјењује на све привредне субјекте односно њихова дјеловања која имају за сврху или ефекат спречавање, ограничавање или нарушавање конкуренције на

тржишту Босне и Херцеговине укључујући и дјеловања ван њене територије која имају ефекат на тржиште Босне и Херцеговине.

Закон посебну пажњу посвећује правилима у вези са спречавањем закључивања споразума између привредних субјекта који било који начин ограничавају конкуренцију на тржишту (утврђивање купопродајних цијена, подјела тржишта или извора снабдјевања, картели итд), елиминисањем злоупотребе доминантног положаја и контролом концентрација (спајање, припајање, повезивање) између предузетника.

Овим Законом је предвиђено новчано кажњавање привредних субјекта за кршење његових одредби, у распону од 1,0-10,0% укупног годишњег прихода привредног субјекта који је прекршио Закон. У досадашњем дјеловању Конкуренцијски савјет већ је изрекао новчане казне за привредне субјекте који долазе из Страна Потписница Споразума.

Према законодавству Европске заједнице - државна тијела власти могу дати посебна права, посебно монополска права јавним или приватним предузећима да могу обављати јавне услуге од општег економског интереса у секторима попут јавних медија, телекомуникација, ПТТ, жељезница, производње и дистрибуције електричне енергије, комуналних услуга, локалног /градског превоза путника и сл. Међутим, та посебна права не смију превазилазити ниво неопходан за обављање неке услуге у наведеним секторима. Монополи који нису оправдани услугом општег економског интереса, у већини случајева доводе до високих цијена и лоших услуга, те је потребно увести правила конкуренције.

Слична је ситуација у наведеним секторима у Босни и Херцеговини, те се овим Законом настоји убрзати либерализација монополских економских сектора, која треба имати ефекта на примарне кориснике односно крајње кориснике.

Битно је нагласити да су прописи о заштити тржишне конкуренције у свим уговорним Странама у великој мјери усклађени са прописима и праксом Европске заједнице, те аналогно томе и међусобно усклађени.

У ширем значењу чланка 20 Споразума, обухваћено је и горе наведено и може се констатовати да његово провођење неће условити никакве промјене у прописима и досадашњој пракси у овој области у Босни и Херцеговини.

Подручје државне помоћи чини саставни дио права и политике тржишне конкуренције. Државном помоћи сматра се свака државна интервенција која:

- је додјељена из државних средстава/буџета;
- пружа економску погодност (предност) одређеном предузетнику, сектору или регији;
- је селективна јер нарушава равнотежу између појединих предузетника и њихове конкуренције;

→ утиче на конкурентност и трговину међу земљама чланицама.

Наведене интервенције начелно нису дозвољене јер би неконтролисано фаворизовање одабраних предузећа могло утицати на то да они који су неефикасни опстају на рачун ефикаснијих предузетника, на одгађање структурних промјена и на успостављање продуктивности, те заостајање у конкурентности.

Генерално гледано, државна помоћ има негативне ефекте јер спречава ефикасно функционисање тржишних механизма понуде и потражње, креира вјештачке предности које нарушавају конкуренцију и конкурентност, генеришу културу која промовише субвенције и у којој пословни субјекти, када наиђу на препреке, очекују подршку од стране државних институција и ометају систем компаративних предности на којима се заснива слободна међународна трговина.

Постоји много облика државне директне и индиректне помоћи за пословне субјекте (нпр. селективне пореске олакшице, посебне државне концесије, субвенционисане зајмове/кредите, извозне подстицаје, продаја јавног/државног земљишта, субвенције за плате и допринос на плате, итд).

Постоје мјере владе које не чине државну помоћ, као што су државна улагања у инфраструктуру, просвјетне институције, болнице, међународна донаторска помоћ, пољопривредне субвенције (додијељене у складу са ЕУ стандардима) итд.

У Босни и Херцеговини су, заједно са експертима пројекта Европске комисије, у току активности на изради закона. Будући Закон треба да прати прописе и праксу Европске заједнице и треба садржавати горе наведене смјернице, уважавајући специфичности Босне и Херцеговине. У међувремену, у Босни и Херцеговини су учињени почетни напори, да се све релевантне институције власти упознају са оквиром дјеловања система државне помоћи.

Коначно, Босна и Херцеговина како по CEFTA Споразуму, тако и по Споразуму о стабилизацији и придруживању има обавезу да успостави самостално независно тијело за државну помоћ.

10.4 Заједничка изјава о члановима 21, 22 и 23

“Стране изјављују да неће примјењивати анти-дампинг, компензационе или заштитне мјере док не донесу детаљне интерне прописе којима се утврђују правила и процедуре и одређују техничка питања везана за примјену таквих мјера. Стране ће обезбиједити пуну усаглашеност својих унутрашњих прописа са релевантним WTO одредбама укључујући члан VI и XIX GATT-а и Споразум о провођењу члана VI, Споразум о субвенцијама и компензационим мјерама те Споразум о заштитним мјерама. Након што оваква легислатива буде имплементирана, Стране ће примјењивати било које антидампинг

царине, компензационе царине и заштитне мјере у пуној усклађености са релевантним WTO одредбама”.

Коментар:

Овом Заједничком изјавом, CEFTA Стране се обавезују да неће примјењивати антидампиншке, компензационе и заштитне мјере без постојања одговарајућих домаћих прописа који су у складу са релевантним одредбама WTO-а.

Будући да је Босна и Херцеговина усвојила **„Одлуку о мјерама заштите домаће производње од прекомјерног увоза“** („Службени гласник БиХ“, бр. 30/02) и **“Одлуку о поступку и начину утврђивања антидампиншке и компензационе дажбине”** („Службени гласник БиХ“, бр. 77/05), које су у складу са одговарајућим одредбама WTO-а, те испуњава услове за увођење истих.

11. Анекс 2 основном Споразуму

Имајући у виду вишеструку сложеност Споразума, одредбе о ступању на снагу су морале уважити најмање неколико чињеница:

- Било би скоро немогуће да свих осам (без Бугарске и Румуније) Потписница истовремено заврши интерни поступак ратификације
- С друге стране, покушала се избјећи ситуација у којој кашњење неке од Потписница са ратификацијом блокира ефективност споразума за остале Потписнице
- Коначно, како би се избјегао вакуум, било је потребно уредити трајање билатералних уговора до тренутка ступања на снагу новог Споразума за сваку од Потписница.

Наведено је постигнуто увођењем специфичних одредби о ступању на снагу CEFTA споразума садржаним у члану 4 Споразума о измјени и приступању Централноевропском споразуму о слободној трговини.

Надаље, ставовима 5 и 6 истог члана, утврђено је да ступањем на снагу новог Споразума за одређену Страну, престају да важе билатерални уговори о слободној трговини, а да у међувремену (дакле до ступања на снагу) важе све повластице садржане у њима.

- „5. Билатерални споразуми наведени у Анексу 2 ће бити отказани на дан ступања на снагу овог Споразума за односне Стране.*
- 6. Стране наведене у ставу 4 ће задржати све повластице обезбијеђене њиховим респективним билатералним споразумима о слободној трговини док овај Споразум не ступи на снагу за сваку.“*

Ради правне безбиједности, те у складу са праксом из других сличних случајева, сви билатерални уговори су, заједно са датумима потписивања и ступања на снагу, наведени у **Анексу 2** основном Споразуму.

12. Аутори

Овај документ су припремили експерти:

Министарства спољне трговине и економских односа БиХ:

- Сабрија Шерифовић
- Драгиша Мекић
- Ненад Клачар
- Зада Муминовић
- Мидхат Салић
- Самира Сулејмановић

Канцеларије за ветеринарство БиХ:

- др. Нихад Фејзић

Агенције за јавне набавке БиХ:

- Ђинита Фочо
- Сања Ђубела

Конкурентијског савјета БиХ:

- Гордан Распудић

уз помоћ експерата **ЕУ Пројекта за развој трговинске политике и капацитета у Босни и Херцеговини:**

- Кармен Фратита
- Емир Ђикић

Министарство спољне трговине и економских односа
Босне и Херцеговине
Мусала 9, 71000 Сарајево
Тел. +387 33 663 863
Фах. +387 33 655 060
www.mvteo.gov.ba